

Финансово разузнаване

В XXI век

Костадин Баков

Станимир Кабаиванов

2025

д-р Костадин Баков – автор

д-р Станимир Кабаиванов – автор

Рецензенти:

проф. д. н. Николай Николов

проф. д-р Красимир Мутафов

Коректор:

Гергана Иванова

Издател:

Университетско издателство „Паисий Хилендарски“ – гр. Пловдив

Съдържанието е достъпно на <http://meetfisn.uni-plovdiv.bg>

ISBN

Съдържание

Въведение.....	6
Финансово разузнаване.....	7
Теорема на Фишер.....	8
Допълнителни въпроси за размисъл.....	16
Бизнес ориентиране по азимут.....	17
Възможни източници на информация.....	17
Източници на счетоводна информация.....	18
Цели и ориентири.....	27
Умни цели	31
Ключови показатели за ефективност.....	36
Автоматизиран анализ на бизнес информация.....	41
Общи ориентири.....	47
Допълнителни въпроси за размисъл.....	50
Финансови престъпления	51
Пране на пари – дефиниция и основни принципи	56
Кратка история и основни принципи на прането на пари.....	59
Пране на пари и финансиране на незаконни дейности.....	68
Допълнителни въпроси за размисъл.....	70
Методи и инструменти при прането на пари.....	71
Прости методи за пране на пари	71
По-сложни методи за пране на пари.....	74
Тясноспециализирани методи за пране на пари.....	79
Допълнителни въпроси за размисъл.....	89
Вместо заключение	90

Библиография	93
Списък на използваните фигури и графики.....	98
Списък на използваните таблици	100

Въведение

В своето знаменито произведение „Изкуството на войната“ (Сун Дзъ, 2005), Сун Дзъ отбелязва, че *„Ако познаваш врага и познаваш себе си, не трябва да се страхуваш дори от хиляди битки. Ако познаваш себе си и не познаваш противника, за всяка победа ще получиш поражение. Но ако не познаваш себе си и не познаваш врага, то тогава ще търпиш неудачи във всяка една битка.“* (Сун Дзъ, 2005). Макар и създадени с мисълта а помогнат на военачалниците, тези напътствия на китайският пълководец и мислител могат да се приложат във всяка една конкурентна сфера на нашето ежедневие. Макар, залогът в повечето случаи да не е прякото ни физическо оцеляване, то победата, разглеждана като постигане на желаните от нас резултати и успехи, изисква същите целеустременост, обективна преценка и постоянство, както постигнато на военното превъзходство.

Тази книга е разделена условно на две части. Първата от тях е посветена на общо-икономически принципи и инструменти, които читателите трябва да използват, за да могат да се ориентират в сложната обстановка на съвременните финансови и търговски процеси. Втората част се фокусира върху прането на пари, като са разгледани различни методи за осъществяване на този тип дейност, както и средствата с които може те да се идентифицират и да им се противодейства.

Основната цел на този текст е да подпомогне студентите и младите изследователи в областта на сигурността и икономиката в нелеката задача да разпознават точно заобикалящите ги професионални възможности, предизвикателства и опасности. Динамиката на съвременното икономическо, социално и политическо развитие е такава, че не е възможно да бъдат обхванати всичко подробности, нововъведения и възникнали в процеса на публикуване финансови иновации. Но ако читателят възприеме основните принципи на опознаване на икономическата среда в която се намира, той много бързо ще се ориентира в специфичните и особености, за да намери решение на въпросите, които го вълнуват. Тогава и нашата мисия ще бъде изпълнена.....

Финансово разузнаване

Под влиянието на многобройните литературни и медийни източници темата „разузнаване“ най-често предизвиква асоциации с образи като Джеймс Бонд на Ян Флеминг (Fleming, 1953) (или Авакум Захов (Гуляшки, 1969), за тези които се намират във възрастовата категория на авторите). Романтичният прочит има само частичен допир до реалността, която макар да е много по-прозаична, може да бъде също толкова вълнуваща и изпълнена със загадки, които търсят своя отговор.

За целите на нашето изложение ще дефинираме финансовото разузнаване (financial intelligence или FININT), като *„свкупност от дейности и процеси свързани със събиране и анализ на финансова информация, за да бъдат определени характеристиките, възможностите и намеренията на един или повече представляващи интерес участници в икономическия живот“*. Необходимостта от подобно широко определение е свързана с това, че то обединява два съществени аспекта:

- гледната точка на бизнеса и икономическите агенти – а именно *„знания и умения свързани с разбирането на счетоводните и финансови документи, които могат да ни помогнат да разберем как се използват парите в организацията и какво можем да очакваме в бъдеще.“*
- гледната точка на участниците ангажирани с поддържане и гарантиране на сигурността – а именно *„събиране и анализ на информация за движението на парите и финансовите операции на определени субекти, с цел да оценят техните особености и намерения“*.

Има съществена разлика между целите, които се поставят пред финансовото разузнаване, в посочените два контекста. На пръв поглед това води до нуждата от специфични инструменти, които да са съобразени с гледната точка на участниците, но както ще видим в последващото изложение това твърдение не е съвсем оправдано. Независимо в какъв контекст се използва финансовото разузнаване, принципите и основните методи за анализ остават едни и същи. Основната причина за това е, че проследяването на паричните потоци и оценката на икономическото поведение и решения на обектите на изследване имат обща

рационална база. Следователно, за да можем успешно да решаваме специфичните задачи свързани с финансовото разузнаване е необходимо да прилагаме комбинация от инструменти, характерни за различни области на нашето познание:

- методи от областта на икономическият и финансов анализ, доколкото е необходимо да познаваме основните принципи на функциониране на пазарното стопанство и пазарите, за да може да оценим правилно паричните потоци, техните източници и приложение;
- аналитични методи свързани със съвременните форми на управление, за да може да изследваме сложните връзки между отделните части на разглежданите организации;
- информация за правните норми и регулации свързани с функционирането на икономическите агенти и тяхното взаимодействие в национален и международен контекст;
- инструменти използвани от правоприлагащите органи в тяхната борба с противообществените прояви и организираната престъпност.

Развитието на икономическите и финансови отношения, което води до много бързо нарастване на обемите анализирана информация, изисква да добавим още една много важна област:

- инструменти за автоматизирана обработка на големи масиви от данни, включително и на неструктурирана информация.

Теорема на Фишер

За да сме наясно дали вървим в правилната посока е необходимо да знаем поне къде отиваме. Можем да определим основната задача на финансовото управление, като „максимизация на благосъстоянието на собствениците“, което е в съзвучие с общоприетите дефиниции в (Ross, Westerfield, & Jordan, 2015 (9th ed)) и (Brealey & Myers, 2003). Тази цел е логична и едновременно с това лесна за запомняне, но нейните практически

превъплъщения не са толкова елегантни за изразяване. Причините за това са много, като може да систематизираме основните от тях:

- значението на времевият хоризонт, защото действия насочени към максимизиране на текущото благосъстояние може да се окажат пагубни за добруването на собствениците в по-дългосрочен период.

Например, ако се фокусиране върху постигането преди всичко на по-добри текущи резултати за една компания, то може да ограничим нейните инвестиции в материални активи и обучение на служителите, да повишим цената на продаваните стоки и услуги, да забавим плащанията към партньори и доставчици и др. Непосредствените ефекти могат и да доведат до повишаване на финансовия резултат и допълнителни налични средства, но в по-дългосрочен план нашите действия ще имат силно негативен ефект върху развитието на фирмата.

- ефектите от индивидуалните предпочитания, при наличието на повече от един собственик, които могат да доведат до прилагане на различен стил на управление и приоритизиране на разнообразни вторични цели.

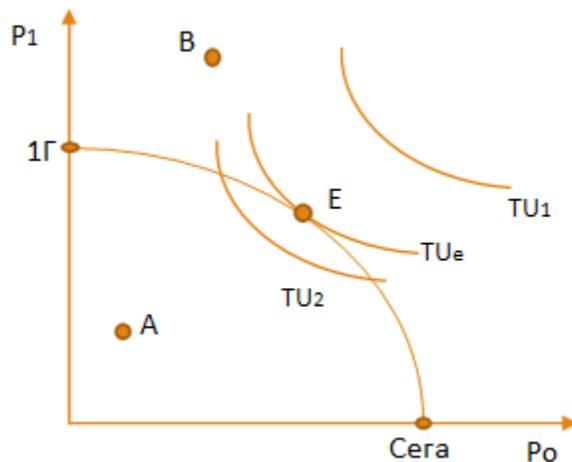
Възможните комбинации от фактори в този случай са изключително много, затова ще посочим само един пример. Нека предположим, че имаме фирма само с двама собственици, като на единият от тях предстои пенсиониране след 2 години, докато другият се намира в началото на своя активен живот. Твърде вероятно е техните рискови профили да бъдат противоположни, като по-младият ще е по-склонен да поема по-високи нива на риск, в очакване на по-добра бъдеща възвръщаемост.

- смисълът, вложен в понятието „благосъстояние“, доколкото отделни елементи от него могат да имат неизмерим/субективен характер.

Пример за такъв тип компоненти на благосъстоянието могат да бъдат например желанието на собствениците да се чувстват значими, да управляват служителите си и да налагат собствените си виждания. Традиционният възглед към фирменото управление и финанси предполагат, че благосъстоянието може винаги да има паричен израз, но практиката предлага значително по-разнообразни възможности.

Бихме могли да продължим с изброяването на още причини, но това не е основната ни цел в момента. По-важното е, че трябва да може да определим къде минава границата между чисто теоретичните рамки и многообразието на конкретни реални ситуации, всяка една от които има уникални особености. За да направим това, ще представим в съкратен вид теоремата на Фишер (наричана още „теорема за разделянето“).

Нека предположим, че имаме изключително стилизиран вид на затворена икономическа система – отшелник на самотен остров, само с най-необходимите инструменти и без връзка с останалият свят. Да допуснем, че попадайки на в тази негостоприемна среда, нашият въображаем икономически субект открива малко обработваема земя, вода и няколко запазени купчинки със семена от папая.

Фигура 1. Равновесно състояние - производствени възможности и предпочитания

В тази ситуация, ако всички семена бъдат изядени на момента, ще се икономическия субект ще се окаже в точка „Сега“, докато ако ги засади всички – в точка „1Г“, при което след 1 година ще има възможност да изяде плодовете на своят труд. Разбира се възможни са ситуации, при които част от семената се изяждат, а останалите се засаждат (или „инвестират“ в рамките на нашата стилизирана икономика).

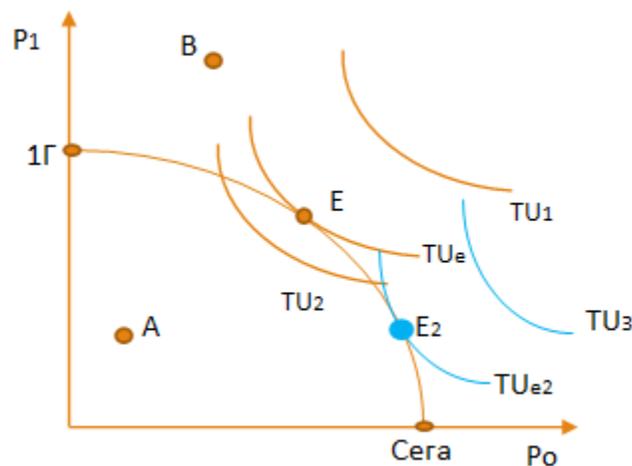
Ако нашият отшелник е рационален, то можем да очакваме, че „равновесното“ положение в което ще се окаже, ще бъде в точка „Е“, защото това е максималното удовлетворение (представено от неговите криви на безразличие TU_x), постижимо при текущите условия. Воден от своите желания, отшелникът вероятно би желал да се окаже и

в други точки, като например „В“, но те са недостижими при настоящите технологични и ресурсни ограничения (представени с кривата на производствените възможности „Сега“- „1Г“). Равновесната точка „Е“, освен че позволява на нашият единствен икономически субект да достигне най-добрата при текущите условия крива на безразличие изравнява пределните норми на заместване (между двете алтернативи) и на техническо заместване (според границата на производствените ни възможности „Сега“- „1Г“):

$$MRS_{p_0,p_1} = \frac{dP_1}{dP_0} = MRTS_{p_0,p_1} = \frac{dP_1}{dP_0} \quad (1)$$

Това е очаквано, като отчетем че в точка „Е“ кривата на безразличие TU_e е допирателна към границата на производствените възможности.

Нека сега да разширим нашата стилизирана икономика, като добавим още един участник в нея. Неговите предпочитания най-вероятно ще се различават от тези на първоначалният участник (всички хора сме различни и имаме различни желания).

Фигура 2. Равновесни състояния при двама икономически субекта

Поради тази причина ние сме ги представили в различен цвят – чрез кривите на безразличие - TU_3 и TU_{e2} . Тъй като и двамата участници се намират на един и същи изолиран остров, като разлагат с едни и същи ресурси – границата на производствените възможности остава за тях една и съща (напр. защото семената на папаята са едни и същи и дори да работят едновременно, няма как да посадят повече от тях).

В този случай, благодарение на различните предпочитания се оформят две възможни равновесни точки – „E“ при която в максимална степен се удовлетворяват предпочитанията на първият икономически субект (но не и на вторият), и „E₂“ при която се удовлетворяват в максимална степен предпочитанията на втория субект (за сметка на първоначалният участник). Подобно състояние е проблематично, защото: а) предполага възникване на конфликт, кой от двамата да защити в по-голяма степен желанието си; и б) не позволява да имаме лесно за изучаване равновесие, защото индивидуалните предпочитания трябва да бъдат предварително ясни. Ако в икономиката има ограничен брой участници, тогава може и да успеем да проучим техните уникални желания. Но ако трябва да работим с милиони (или дори милиарди) икономически субекти, тогава задачата става практически непосилна.

Изход от това затруднение може да се намери, ако допуснем, че в нашата въображаема островна икономика са налице две възможности:

- 1) възможността да се спестява, като спестеното количество семена се дава на заем.
- 2) възможността за свободно договаряне на условията при които семената ще се предоставят в заем и връщат с предварително определена лихва.

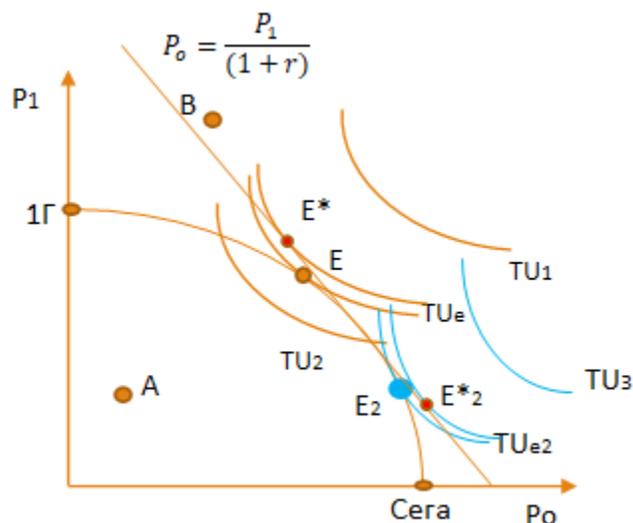
В тази ситуация, ако някой от нашите икономически субекти има желание да спестява част от своите запаси, би могъл да ги предостави назаем на другият участник (стига разбира се той да има желание да участва в такава сделка), като в един бъдещ период ще ги получи обратно, заедно с предварително договорената лихва (която в отсъствието на пари ще бъде под формата на допълнителни папая семена). Ако в рамките на договарянето помежду си, двамата участника постигнат съгласие, тогава предоставените сега семена S_0 ще бъдат върнати след време t , в количество:

$$S_t = S_0(1 + r)^t,$$

където r е определеният лихвен процент. От същата зависимост следва, че: (2)

$$S_0 = S_t \frac{1}{(1 + r)^t}$$

Ако ограничим времевият хоризонт до 1 година (т.е. $t=1$), тогава зависимост (2) ще може да се представи с помощта на една права линия, както е посочено на Фигура 3.

Фигура 3. Равновесие при наличие на пазар и възможност за вземане на заем

Възможността за вземане и даване на семена на заем, води до няколко много интересни и важни последици:

- 1) и първият и вторият потребител имат възможност да достигнат до по-привлекателни за тях криви на безразличие, като новите равновесни точки са съответно „E*“ и „E*2“.

На пръв поглед този резултат изглежда нелогичен – и двете равновесни точки се намират над кривата на производствените възможности, което не би следвало да е възможно! Но това е само на пръв поглед! Възможността да „инвестират“ или „потребяват допълнително заети“ семена позволява на всеки един от участниците в икономиката ни да постигне по-високо ниво на удовлетвореност.

Така например, ако нямаше възможност да даде на заем част от своите семена, първият икономически агент щеше да е принуден да ги потребява или захвърли, което не му носи същото удовлетворение, както тяхното „инвестиране“ и спокойствие, че в бъдеще ще има повече семена, които да потребява. Представете си, че и вие самите сте в ситуация при която трябва да изхарчите всичко, което имате и не можете да се осигурявате или спестявате за дните, когато няма да можете да работите със същата интензивност и ефективност. Макар че днес може да потребявате повече, твърде вероятно е да не сте много спокойни за бъдещето и идващите старини.

Вторият индивид пък, има желание да разполага с повече зърна в момента (може би иска да засади по-голяма площ, или просто да яде повече), като е склонен да плаща за това в бъдеще. Ако нямаше пазар на заеми, това му желание нямаше да може да се удовлетвори и съответно той нямаше да може да достигне толкова високо равнище на общо задоволство.

- 2) и в двете нови равновесни точки „ E^* “ и „ E^*_2 “ кривите на безразличие на участниците в икономиката са допирателни към $P_0 = \frac{P_1}{(1+r)}$. Следователно нормата на заместване и за двамата участници в икономиката е една и съща - $\frac{1}{(1+r)}$.

Този резултат има последствия, които далеч надхвърлят нашият пример. След като и двамата участници в икономиката, за да достигнат до максимална удовлетвореност трябва да съобразят своите норми на заместване (казано по друг начин - да изберат съотношение между потреблението сега и в бъдеще) с лихвените проценти, това означава че ние (външния наблюдател) може да анализираме тяхното поведение, като следим измененията на същите тези лихвени проценти.

По този начин се избягва необходимостта да се проучват индивидуалните предпочитания на всеки един участник в икономиката, което неимоверно много намалява сложността на проблемите върху, които работим.

- 3) свободният избор на всеки един от участниците елиминира нуждата от конфликт, като освен всичко друго, участието на пазара му носи и по-високо удовлетворение – т.е. то също не е свързано с принуда.

Непосредствените резултати за нас, като „потребители“ на приложните ефекти от теоремата за разделянето са свързани преди всичко със следното:

- 1) не е необходимо да познаваме индивидуалните предпочитания на участниците в икономическата система.

След като всеки един от индивидите определя оптималното си поведение във връзка с пазарните условия, това означава че е необходимо да следим пулса на пазара и по този начин може да прогнозираме поведението и на отделните икономически агенти. Разбира се, ако искаме да разберем в подробности реакцията на **конкретен** участник в икономическия обмен, тогава трябва да проучим неговите предпочитания и желания. Но не е необходимо

да анализираме **всички** индивиди, за да може да разберем поведението на нашата икономика, както и равновесното състояние към което очакваме да се стреми тя.

- 2) възможността за вземане и даване на средства назаем е ключова за постигането на посоченото по-високо равнище на удовлетворение, както и за функционирането на икономиката по описания начин.

Както сочат редица изследвания (напр. (Gagnon & Gimet, 2013), (Benmelech & Bergman, 2018)), блокирането на заемните отношения е едно от най-суровите последствия на големите финансови кризи и може да има дълбоки негативни ефекти върху реалната икономика и благосъстоянието на отделните индивиди.

- 3) свободната воля и нейното упражняване могат да доведат от ефективно разпределение на ресурсите.

Извън философския контекст, последното е важно, защото наличието на ограничения върху вземането на решения (напр. санкции, търговски ограничения и др.) на практика променят „правилата на играта“ и трябва да бъдат задължително отчитани при оценката на икономическата ситуация и ефектите от дадени решения.

В заключение, трябва да споменем, че когато някоя от последните три характеристики липсва, или е сериозно стеснена (напр. поради въвеждането на забрани – „няма да се купуват стоки от държавата X“, „забранени са пътуванията в У“ и др.), тогава приложението на теоремата трябва да се съобрази с въведените ограничения. Крайните случаи при които, част от условията изобщо не са налице могат да доведат до това, че коментираните принципи не действат, а следователно всички модели и изградени върху тях теоретични постановки не са валидни¹.

¹ Нека да си представим една централизирана и командна икономика, в която на практика не може да се стартира нов бизнес или да се произвеждат продукти без изрично административно разрешение, което определя и най-малкият детайл на крайният резултат. Тогава възможностите на икономическите агенти да вземат самостоятелни и ефективни решения са силно ограничени – следователно ако изследваме подобна ситуация с инструментите, предполагащи наличие на свободен избор, нашите резултати няма да са адекватни.

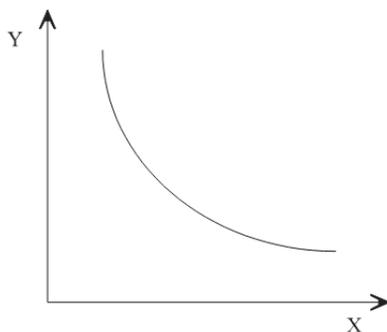
Допълнителни въпроси за размисъл

1. Георги е студент последна година, който работи вечер и през уикендите в малък бар и планира да направи пътешествие до Австралия, след като завърши. Така е успял да спести 5000 евро от началото на следването си. Иван му предлага да стартират заедно проект, който изисква инвестиция от 3000 евро, а в рамките на 1 година ще могат да го продадат за 4000 евро. Обслужващият банкер на Георги му предлага да си открие депозит с наличните средства, като очакваната лихва е 2% годишно.

А) колко пари може да похарчи за пътуването си Георги, ако приеме да инвестира в проекта на Иван?

Б) колко пари може да похарчи за пътуване си Георги, ако не приеме да инвестира в проекта на Иван?

2. Петър обича да яде сладкиши и тестени изделия. Когато е изправен пред избора между шоколадови бонбони (X) и банички със сирене (Y), неговата крива на полезност изглежда, като тази представена на следващата фигура:

А) Може ли да смятаме, че бонбоните и баничките са блага, които са перфектни заместители за Петър?

Б) Може ли да смятаме, че бонбоните и баничките са блага, които са перфектно допълващи се за Петър?

Бизнес ориентиране по азимут

Независимо дали използваме инструментариума на финансовото разузнаване за целите на правоприлагането, или за постигане на конкурентни предимства е необходимо да имаме добра ориентация за ситуацията в която се намираме. А това предполага изпълнението на две условия: а) да разполагаме с достатъчна по обем, достоверна и подробна информация, и б) да познаваме средствата за нейния анализ.

Възможни източници на информация

В съвременните условия на електронен обмен на данни и систематична свързаност на различни информационни системи, намирането на бизнес информация не изглежда особено трудно. Това наистина е така, но с някои важни уточнения:

– източниците обикновено са платени;

Точната и навременна информация е ценност и съществено конкурентно предимство. Както при всяко друго преимущество, постигането му изисква инвестирането на време, усилия и средства.

- източниците са високоспециализирани;

За да получим пълна представа за анализираните икономически агенти е необходима разнообразна информация. Но отделните източници са тясно специализирани, което е разбираемо, защото иначе трудно биха постигнали бързина и точност. Това налага използването на повече от една услуга за достъп до информация, което изисква и по-голяма инвестиция на време и ресурси.

Една от възможностите да елиминираме растящите разходи е да комбинираме публично достъпните данни с инструменти за тяхното автоматизирано събиране и филтриране – т.нар. OSINT (Open-Source Intelligence). По този начин, за сметка на

увеличаване на обема и вида на анализираната информация става възможно да се открият важни за нас подробности. Цялостното представяне на инструментите и методите за този вид проучвания надхвърля нашите непосредствени цели, но интересуващите се читатели биха могли да открият много полезни детайли в (Bazzel, 2016), (Wilson, Samuel, & Plesc, 2024) и (Baker & Hoffman, 2023).

За нуждите на този текст, може да разделим необходимата ни информация в три основни групи, като предположим че анализираме бизнес организация:

- счетоводна информация, която е публично достъпна;
- дефинирани цели и задачи на анализираните икономически агенти;
- информация за връзките между отделните процеси, в случаите когато изследваме отделни организация;

Източници на счетоводна информация

Възможността да „четем“ и анализираме най-важните счетоводни документи е от изключително важно значение, за да придобием адекватна представа за характеристиките на изследваните икономически агенти. Интересуващите се читатели могат да намерят подробна и добре структурирана информация относно принципите на счетоводното отчитане в (Любецка, Счетоводна интерпретация на стопанския процес, 2011), (Любецка, Счетоводен анализ на дейностите с нестопанска цел, 2019). Инструментите за анализ на получената информация са добре известни, което не предполага да бъдат допълнително дискутирани в този текст.

За нас обаче са важни средствата с които може да бъде получена достатъчна по обем информация, която впоследствие да бъде проучена. Те могат да бъдат условно разделени на две части – такива с автоматично получаване на данните, и други които изискват ръчна намеса от оператор. В условията на автоматизиран обмен на данни, първата категория стават все по-популярни, като въпрос на време е, ръчната обработка да бъде изцяло елиминирана.

Автоматизираното получаване на информация изисква да познаваме основните форми, в които се съхраняват счетоводните показатели. Таблица 1 представя най-често срещаните възможности, като съдържа и кратко описание на техните основни предимства и обичайна употреба.

Формат за съхранение	Бележки
<p>CSV (Comma Separated Values)</p>	<p>Един от най-често използваните формати, при който информацията се представя в текстов вид, като таблица – в редове и колони, а разделителят между две колони е специален символ (най-често запетая, или точка и запетая - ;).</p> <p>Предимството на този формат е, че той е лесно четим (може да се отвори с практически всеки един софтуерен продукт за редактиране на текст), а едновременно с това е изключително гъвкав – може да съхранява голям брой разнообразни показатели, оформени в съответната таблица.</p> <p>CSV файловете са текстови, което означава, че тяхното съдържание е ограничено до тези показатели, които могат да бъдат изразени в текстов вид. За индикатори, които изискват графики, или други визуални елементи, обикновено във файловете се прикрепя хипервръзка или препратка.</p>
<p>OFX (Open Financial eXchange)</p>	<p>OFX и близките варианти до него намират широка употреба при отчитането на онлайн транзакции и обмена на данни между системите на отделни финансови институции.</p> <p>За съществуването си до момента, форматът е претърпял известна еволюция, която намира отражение в съществуващите две негови версии:</p> <ul style="list-style-type: none"> - първоначалната версия на OFX, при която файлът има две части – заглавна и същинска. <p>Заглавната част съдържа информация за същинската и подпомага софтуерните продукти при разчитането на съдържанието. Например:</p> <p><i>Заглавна част:</i></p> <p><i>OFXHEADER:100</i> <i>DATA:OFXSGML</i></p>

VERSION:102
SECURITY:NONE
ENCODING:USASCII
CHARSET:1252
COMPRESSION:NONE
OLDFILEUID:NONE
NEWFILEUID:NONE

Същинска част:

<OFX>
<SIGNONMSGSRSV1>
</SIGNONMSGSRSV1>
<BANKMSGSRSV1>
<STMTRN>
<TRNTYPE>PAYMENT
<DTPOSTED>20250824080000
<TRNAMT>-.90.43
<FITID>219341
<CHECKNUM>1045
<NAME>Some Company
</STMTRN>
</BANKMSGSRSV1>
</OFX>

- обновена версия (2.0), която разчита на възможностите на XML

В този случай не е нужно да има отделна заглавна част, тъй като тя може да се вмести в съответния елемент/tag.

Еквивалент на заглавната част:

<?xml version="1.0" encoding="ASCII"?>

	<pre><?OFX OFXHEADER="200" VERSION="211" SECURITY="NONE" OLDFILEUID="NONE" NEWFILEUID="NONE"?></pre> <p><i>Същинска част от транзакцията:</i></p> <pre><OFX> <SIGNONMSGSRSV1> </SIGNONMSGSRSV1> <BANKMSGSRSV1> <STMTRN> <TRNTYPE>POS</TRNTYPE> <DTPOSTED>20250824080000</DTPOSTED> <TRNAMT>-90.43</TRNAMT> <FITID>219341</FITID> <NAME>Some Company</NAME> </STMTRN> </BANKMSGSRSV1> <CREDITCARDMSGSRSV1> </CREDITCARDMSGSRSV1> </OFX></pre> <p>Освен предимствата на XML, по този начин става възможно да се разширява изпращаната информация (с добавянето на нови елементи и tag-ове), без да се нарушава синтактичната структура на съществуващите вече документи.</p>
<p>NACHA (ACH Network)</p>	<p>NACHA (National Automated Clearing House Association), както показва името му е популярен формат за отразяване на плащания в ACH мрежата. Той се състои от последователност от записи с фиксирана дължина (94 символа), които са организирани в блокове (10 записа в блок). Структурата на формата е показана на</p>

	<pre> <iascf-pfs:InvestmentProperty numericContext="Current_AsOf">150000</iascf- pfs:InvestmentProperty> <iascf-pfs:InvestmentProperty numericContext="Prior_AsOf">150000</iascf- pfs:InvestmentProperty> <!-- Row:12 Goodwill --> <iascf-pfs:Goodwill numericContext="Current_AsOf">140000</iascf- pfs:Goodwill> <iascf-pfs:Goodwill numericContext="Prior_AsOf">150000</iascf-pfs:Goodwill> </pre>
--	--

Таблица 1. Често използвани формати за съхранение на финансова и счетоводна информация

След като познаваме общоприетите формати е много по-лесно да намерим и подходящи източници на информация. Съществуват редица софтуерни решения, които могат да разчитат посочените типове файлове и да систематизират съдържащите се в тях показатели. В Таблица 2 сме представили някои от тях, които се отличават с простота на изпълнение и са лесно достъпни.

Формат	Решение с R	Решение с Python
CSV	<pre> data <- read.csv("FileName.csv", header=True, sep=",") </pre>	<pre> import pandas as pd pd.read_csv("FileName.csv", sep=",") </pre>
OFX	<p>Необходими пакети/библиотеки:</p> <pre>install.packages("rofx")</pre> <p>Употреба:</p> <pre>library(rofx) data <- read_ofx("FileName.ofx")</pre>	<p>Необходими пакети/библиотеки:</p> <pre>pip install ofxtools</pre> <p>Употреба:</p> <pre>from ofxtools.scripts import ofxget print(ofxget.__file__)</pre> <pre>ofxget list</pre> <pre>ofxget stmt amex --user <username> --all</pre>
XBRL iXBRL	<p>Необходими пакети/библиотеки:</p> <pre>install.packages("edgar") install.packages("XBRL")</pre>	<p>Необходими пакети/библиотеки:</p> <pre>pip install python-xbrl</pre>

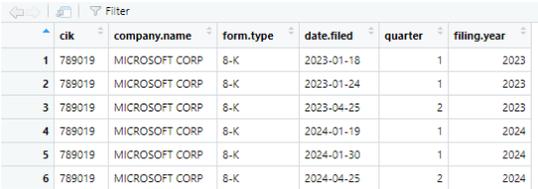
<p><i>Уномпеба:</i></p> <pre>library(XBRL) library(edgar) data <- getFilingInfo('Microsoft', c(2023, 2024), quarter = c(1,2), form.type = c('8-K','10-K'), "Test test@com.com")</pre> 	<p><i>Уномпеба:</i></p> <pre>from xbrl import XBRLParser, GAAP, GAAPSerializer xbrl_parser = XBRLParser() xbrl= xbrl_parser.parse(file("FileName.xml")) gaap_obj= xbrl_parser.parseGAAP(xbrl, doc_date="20251228", context="current", ignore_errors=0)</pre>
---	--

Таблица 2. Примерни решения за автоматизирано разчитане на финансови данни

Съществуват редица ситуации, при които автоматизираното получаване на нужната счетоводна информация не е възможно. Причините за това могат да бъдат както чисто технически (липсва съответния програмен интерфейс за достъп), така и в резултат на липсата на достъп (например ако съответните икономически субекти не са публично търгувани и/или не са предоставили необходимите документи в съответните формати). Тогава може да се наложи ръчно да бъде извършена проверка и да бъде събрана необходимата информация. В зависимост от конкретните условия и националността на изследваните икономически агенти, източниците на счетоводна информация са различни. В Таблица 3 са представени някои от основните бази данни, които улесняват проверката за икономически субекти регистрирани и извършващи дейност в България.

Регистър	Бележки
Търговски регистър и регистър на юридическите лица с нестопанска цел (ТРРЮЛНЦ)	Съгласно Закона за търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел, в ТРРЮЛНЦ може да бъде се намери актуална информация свързана

	със собствеността и счетоводните отчети на анализирания икономически агенти.
Имотен регистър	Подробна информация за нормативната уредба на регистъра може да се намери в Закона за кадастъра и имотния регистър.
Централен регистър на особените залози	Регистърът по чл. 1 ал. 2 от Закона за особените залози предоставя информация за сключените залози, без предаване на заложеното имущество.
Регистър Булстат	Регистърът е единна информационна система и национална база от данни. За всяко лице, подлежащо на вписване в регистъра, се води дело в електронна форма съдържащо заявленията, документите, удостоверяващи вписаните обстоятелства, и други документи.
Регистър на имуществените отношения на съпрузите	Регистърът представлява централизирана електронна база данни, съдържаща информация за брачните договори и за приложимия законов режим на имуществените отношения на съпрузите.
Регистър за обществени поръчки	Предоставя важна информация за текущите и минали обществени поръчки, спечелилите фирми и сключените договори.
Регистър СЕБРА	ПМС № 367/2011 г. въвежда изискване за първостепенните разпоредители с бюджет, включени в Системата за електронни бюджетни разплащания (СЕБРА), да публикуват ежедневно на интернет

	страницата си информация за плащанията в СЕБРА по кодове за вид плащане.
Регистър на длъжниците с неуредени публични задължения	Съдържа подробна информация за длъжниците и издирваните лица, свързани с данъчната система на Република България.
Регистри свързани с европейски фондове	Информация за отворените процедури, както и предходните такива може да бъде намерена в тези регистри.
Регистър на лица заемачи публични длъжности	Информацията в тези регистри може да бъде полезна при проверката на транзакции, собственост и проверка на отделни сделки.

Таблица 3. Основни регистри предоставящи информация за икономически субекти в България

Съществуват и други информационни масиви, които могат да предоставят полезна информация, в зависимост от конкретните нужди. Има редица мета-търсещи машини, които позволяват едновременното претърсване на множество от изброените източници (например [тук](#)). При използването има обаче, трябва винаги да се подхожда с внимание и да се извършва допълнителна проверка за технически или смислови неточности. Тъй като тези регистри са неофициални, те не е задължително да бъдат актуални, което е допълнително предизвикателство в процеса на събиране на информация. От друга страна, подобни комбинирани архиви са удобни и могат да ускорят първоначалните ни търсения.

Специално внимание заслужава и [Портала за отворени данни](#), който освен интеграция на различни източници предоставя и приложно-програмен интерфейс (API) за достъп до тях. По този начин става възможно да бъде автоматизиран достъпа до необходимите бази данни и да се ускорят извършваните проучвания.

Особен източник на информация са и случащите се епизодично изтичания на данни от различни източници, като например [разпространените записи на НАП](#) през 2019 г. Преди всичко би трябвало да напомним, че съобразно регламента GDPR, използването на такива бази може да бъде класифицирано, като нерегламентирано събиране на информация. За да се избегнат потенциални правни проблеми, следва да имаме солидна аргументация относно

нашият правен интерес и основание за обработка на получените данни. Освен възможните нарушения на правилата обаче, използването на подобни източници крие допълнителни сериозни рискове:

- информацията може да бъде непълна и/или компрометирана, за да насочи нашите проучвания в грешна посока;
- информацията може да не бъде актуална и/или да предоставя само част от това, което ни интересува.

В резултат на тези особености, събирането и използването на информация получена в резултат на изтичане на данни трябва да бъде изрично прецизирано и изключително внимателно проверено.

Цели и ориентири

Събирането на достатъчно пълна и достоверна информация е необходимо условие, за да анализираме точно поведението на интересуващите ни икономически процеси и явления. и по-често, отколкото ни е иска обаче е възможно да попаднем в ситуация при която наличните данни са твърде разнообразни и съдържат индикатори за наблюдавани промени от различен характер и с различна посока. За да можем да се ориентираме добре, както и да преценим кои от всички показатели ни водят в желаната от нас посока на анализ е необходимо да разполагаме с надеждни ориентири и критерии за преценка.

Един от основните индикатори за това каква е основната посока на развитие и движение на анализираните икономически процеси и явления е какви са фундаменталните цели, преследвани в съответния период от време. Както коментирахме в първата част, има много ползи да приемем че отделните индивиди се стремят да постигнат колкото се може по-високо удовлетворение при наличните ресурси. Пренесено към отделните бизнес организации, това би довело и до техния стремеж да действат по начин, който максимизира благосъстоянието на собствениците. Освен че подпомага последващия анализ, това твърдение ни позволява да построим стройна и логически обоснована система, която доминира управленските и финансови решения на тези организации (Ross, Westerfield, & Jaffe, 2012). Крайната цел за максимизиране на благосъстоянието на собствениците обаче,

има един недостатък, когато се прилага на практика – определянето на това благосъстояние може да доведе до антагонистични решения, според заложенния времеви хоризонт. Една от причините за това е, че посочената дефиниция, не особено коректно, се изразява като цел свързана с „максимизация на печалбата“, при това разглеждана в текущия период. В микроикономическите модели оптимизацията на печалбата заема ключово място при моделиране на поведението на фирмите, но не трябва да забравяме, че това се случва в рамките на дефинираните в съответните теоретични конструкции допускания – напр. наличие на свършена конкуренция, перфектно делими и идентични продукти, липсващи ограничения при достъпа на информация, идентични времеви хоризонти на пазарните участници и др. Когато тези допускания са нарушени, тогава най-ефективното поведение на икономическите агенти следва различни правила и трябва да бъде съобразено с реалностите. Така например, ако искаме да увеличим текущото благосъстояние може да предприемем действия към ограничаване на разсрочените плащания, повишаване на цените и др., които ще се отразят на реализираните в текущия период печалби, но едновременно с това ще ограничат възможностите за развитие на фирмата и ще повлияят негативно на нейните бъдещи резултати (напр. поради отлив на клиенти и преминаването им към конкурентни фирми/продукти).

Когато добавим в нашият анализ времеви хоризонт и започнем да разглеждаме целите през призмата на периода за тяхното постигане, можем да разграничим две важни тенденции:

- дори при запазване на крайната цел за максимизация на благосъстоянието на собствениците (респ. на получената индивидуална удовлетвореност), в отделни времеви периоди други (под)цели могат да бъдат водещи.

Достигането до дългосрочни оптимални равнища на благосъстояние, изисква решаването на конкретни проблеми и достигането на редица опосредстващи крайната цел резултати. Така например, за да развие своя потенциал дадена компания може да се фокусира върху стъпването на нови пазари, или изграждането на собствена марка/имидж с което да концентрира ресурсите си в даден период върху тази конкретна задача. Това не променя дългосрочната и цел, но в рамките на този времеви отрязък решенията и поведението на организацията ще бъдат оптимизирани преди всичко към реализирането на съответните

опосредстващи намерения. Ако в анализа това не бъде отчетено, тогава пълното разбиране на действията на фирмата няма да бъде възможно, както и няма да е реалистично да прогнозираме адекватно бъдещото и развитие.

- в контекста на дългосрочните крайни цели е обичайно да имаме променящите се с времето текущи задачи и стремеж към достигането на различни подцели.

Динамиката на подцелите (респ. водещите за отделния времеви отрязък цели) е обусловена от промените в обкръжаваща ни среда, както и от развитието на самата бизнес организация. При всички случаи за нас, като наблюдатели на тези процеси е важно да отчитаме измененията, както и да въведем инструментариум за оценка до каква степен отделните конкретни намерения водят до решаването на дългосрочните задачи.

Съществуват няколко, доказали се в практиката, системи за анализ и преценка на поставените цели. Те могат да бъдат използвани както за характеризиране на вече съществуващите задачи, така и в процеса на целеполагане и дефиниране на междинни желани постижения. Всяка една от посочените в Таблица 4 системи има предимства и недостатъци, но не е необходимо да бъдат прилагани всички едновременно. Достатъчно е да бъде подбрана конкретна методология съобразно следните основни нейни характеристики:

- времевия период, тъй като някои от системите са ориентирани към краткосрочни, а други към дългосрочни цели;
- подготовката на ангажираните в процеса специалисти, като не е необходимо да се въвеждат нови инструменти, когато хората с които работим познават някои от изброените системи;
- характера на поставените подцели, доколкото някои от системите са в по-голяма степен ориентирани към задачи със специфични форми на измерване (например повишаване на иновативността и потребителската удовлетвореност).

В рамките на този текст, избрахме да акцентираме върху две от изброените системи – SMART и KPI. Причината да се фокусираме на тези възможности е свързана преди всичко

с тяхната популярност, както и широката им употреба от бизнес организациите в България към настоящия момент.

Система	Бележки
SMART	Този подход акцентира върху поставянето на ясни и изпълними цели, като приложението му дава възможност да се проследи във всеки един момент, както изпълнението, така и качеството на целеполагането. (Müller & Kotte, 2020)
OKRs	Objectives and Key Results подходът цели да синхронизира индивидуалните и екипни цели, спрямо предварително дефинирани амбициозни, но измерими желани резултати. Основната задача на подхода е да се избегне двусмисленото, или неясно дефиниране на крайните цели. Допълнителна информация може да бъде намерена в (Niven & Lamorte, 2016).
BHAG	Big Hairy Audacious Goal се фокусира върху дадена дългосрочна (за период от 10-15 години) и трудно достижима, стратегическа цел. Идеята на подхода е да накара организациите да работят усилено (и по възможност на и над границата на възможностите си) за постигането на определената обща визия. Интересуващите се читатели могат да намерят повече примери и подробна в информация в (Way, 2024).
4DX	Four Disciplines of Execution се стреми да постигне по-ефективен процес на определяне на цели, като определя четири основни принципа: а) фокус върху дадена изключително важна задача; б) проактивни действия и измерители на развитието; в) визуално проследяване на развитието; г) отговорност и редовни проверки за постигнатите резултати. Допълнителна информация може да се намери в (McChesney, Covey, & Huling, 2012).
GROW	Goal, Reality, Options, Will/Way Forward подходът се опитва да анализира текущата ситуация, да изведе възможностите за развитие и да определи кои от тях в най-голяма степен способстват за реализиране на конкретни действия. (Müller & Kotte, 2020)
PESTLE	Political, Economic, Social, Technological, Legal, Environmental методологията издига на преден план факторите на околната среда, които влияят върху

	развитието на бизнес организацията. В резултат на прилагането на този подход може да се постигне синхрон между целепологането и икономическите и пазарни условия и ограничения. Любознателния читател може да намери допълнителна информация и приложения на PESTLE анализа в (Saari, 2022).
KPI	Key Performance Indicators подходът прави опит да идентифицира основните измерими показатели, които свидетелстват за това колко бързо и близо се придвижваме към решаването на поставените задачи. Идеята на метода е, че след като индикаторите могат да бъдат наблюдавани може да проверим дали вървим в правилната посока, като сравняваме реалните стойности с предварително определените желани такива. Допълнителна информация може да бъде открита в (Shahin & Mahbod, 2007).
Lean	В контекста на Lean методологията, поставянето на целите следва да е съобразено с намаляване на излишните/странични (waste) дейности, които не водят до постигане на реални резултати, както и с нуждата от непрекъснато подобрене (Kaizen).

Таблица 4. Системи за целепологане и оценка на поставените цели

Както показват и описанията в Таблица 4, използването на отделните подходи не е взаимно изключващо се. Даже напротив – препоръчително е в ситуации, когато един от подходите не дава достатъчно добри резултати той да се комбинира с някой от останалите. По този начин се отслабват недостатъците на индивидуалните методи и е възможно да се постигнат по-добри и адекватни на реалната обстановка дефинирани цели.

Умни цели

Целите предопределят до голяма степен последващите решения, както и бъдещото развитие на организацията. Независимо на коя управленска теория и школа сме привърженици (Марковска, 2018), ако преследваме некоректно дефинирани резултати, най-вероятно няма да постигнем това което желаем.

Една от популярните и прилагани в различни области системи, която има за задача да подобри процеса на целеполагане е т.нар. „метод на умните цели“ или S.M.A.R.T.

Фигура 5. Общ вид на S.M.A.R.T. метода. Изт: Wikimedia Commons

Основните ползи от S.M.A.R.T. (също за по-кратко изписвани, като SMART) са свързани с това, че обичайните размити дефиниции могат да се превърнат в ясно разбираеми и оценени желани резултати. Това е необходимо, защото ако липсва разбиране от страна на тези, които са ангажирани с предприемането на конкретни действия, няма никаква гаранция, че взетите решения и последващата им реализация ще доведат до планираните ефекти (или по-скоро е почти сигурно, че ще се случи не това, което трябва). Таблица 5 представя ползите от систематичното прилагане на посочените на Фигура 5 пет критерия.

Критерий	Бележки
Specific	<p>Изискването една цел да бъде конкретна и съществена е важно, защото само тогава става възможно тя да бъде изцяло разбрана, от тези за които е предназначена. Едновременно с това е възможно да се направи преценка дали тя способства за постигането на дългосрочните желани резултати.</p> <p>За да отговорим на тези критерии, определението за желан резултат трябва да съдържа конкретни насоки, даващи отговор на въпроси като:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Какво точно следва да се постигне?

	<ul style="list-style-type: none"> - Кой е отговорен за това? - Какви стъпки трябва да се следват за постигане на целта?
Measurable	Когато целите са съпътствани с измерими показатели, тогава във всеки един момент може да проверим дали следваме предназначения път, или се отклоняваме него. Липсата на измеримост е сигнал за проблем с дефинираните цели, защото ни лишава от възможност да проследяваме нашият напредък и да диагностицираме проблеми в ранна фаза от тяхното развитие.
Attainable	Определянето на постижими (реалистични) цели е от изключително значение, защото влияе пряко върху мотивацията на всички ангажирани с тяхното постигане. Това не означава, че всяка една поставена цел трябва задължително да бъде реализирана – понякога обстоятелствата и промените в околната среда са такива, че е извън нашият контрол да реализираме плановете си. Но целите трябва така да бъдат дефинирани, че при нормално/типично стечение на обстоятелствата да е в нашите сили да ги постигнем.
Relevant	Както вече коментирахме в предходните части, реалността налага определянето на повече от една цел, при това тя се променя с времето. Този критерий поставя на преден план важността на това, всички желани резултати да са обвързани в стройна система, като отделните под-задачи трябва да съответстват и да подпомагат (т.е. да опосредстват) достигането на по-високите и дългосрочни желани резултати.
Time Based	Народната мъдрост казва, че „няма нерешими задачи – но за някои от тях не стига един живот“. За да бъдат целите добре определени е необходимо те да бъдат правилно разположени във времето, относно срокове за реализация и периоди за проверка на постигнатото.

Таблица 5. Критерии свързани със S.M.A.R.T. целите

Критериите описани в Таблица 5 са лесни за разбиране и логични. Но не са съвсем лишени от потенциални проблеми, свързани с тяхното прилагане. Някои от най-често срещаните трудности са:

- Дефинирането на достижими цели е всъщност въпрос за постигането на много точен баланс между желания и възможности. От една страна, винаги бихме искали да си поставим цели, които са трудни или дори невъзможни за постигане, но биха ни донесли удовлетворение. От друга – за да сме сигурни в нашето спокойствие, е изкушаващо да заложим лесно достижими резултати.

И в двата описани случая, крайният ефект няма да е оптимален, защото или ще доведе до обезверяване и намаляване на усилията (ако предварително е известно, че целта е недостижима – тогава защо изобщо да се стараем), или ще позволи на вродения в мнозина от нас мързел да се прояви в пълния си блясък.

- Определянето на реалистични времеви ограничения е вторият проблемен момент при дефинирането на целите. Причината за това е, че в този показател се включват много неявни допускания и оценки – капацитет и възможности на заетите с реализиране на целите, промени в обкръжаващата ни среда, реакция на конкурентите и др.

Голяма част от факторите, които влияят върху времето за реализация на целите са външни и не се намират под прекия контрол на организацията. Поради тази причина времеви рамки са и най-често предмет на неизпълнение (изпускане на срокове, удължаване на задачи, пренареждане на приоритети и др.).

S.M.A.R.T. подходът към определяне на целите има важни предимства и помага за по-структурирано и реалистично формулиране на желаните резултати. Въпреки това, съществува редица потенциални проблеми, свързани с прилагането на умните цели:

- при наличието на многообразие от цели и съпътстващите ги измерители това може да доведе до значително увеличаване на нужните усилия за проследяване и отчитане на напредъка при реализацията на целите;
- с нарастване на размера на организацията, се увеличават усилията необходими да се спазва съответствието с всички критерии за умна цел;

Много често този проблем се решава, като ангажираните с постигането на целите хора се включват и при тяхното дефиниране. Това безспорно е полезна инициатива, но крие рискове

от стимулира на „посредствено“ поведение, защото отделните служители биха се изкушили да определят твърде лесно достижими цели.

- промените в околната среда могат да доведат до пълен провал при реализацията на поставените задачи – било то заради недостиг на ресурси, или промени в тяхното качество;

Като пример е достатъчно да си припомним до какви драстични промени във веригите за доставка, включително прекъсване на достъпа до критични суровини, доведе пандемията от КОВИД през 2020 г. В подобна ситуация, независимо колко отговорно и добросъвестно сме подхождали към дефинирането на текущите ни умни цели, тяхната реализация става изключително проблематична.

- разделянето на крайните цели на подходящи подцели позволява да се постигнат по-добри и измерими междинни резултати. Когато обаче това разделение стане прекалено детайлно (например когато в организацията има няколко нива и всяко едно от тях детайлизира допълнително подцелите на горното ниво) е много вероятно да се загуби причинно-следствената връзка и защо точно съществува дадена подцел.

Колкото по-подробно е разделението, толкова по-сложно е за изпълняващите най-малките подцели да видят общата картина и да си отговорят на въпроса „защо“ и „как“ техните конкретни насочени усилия подпомагат постигането на желаните дългосрочни резултати.

В заключение, S.M.A.R.T. подходът към дефиниране на целите може да бъде изключително полезен, когато се използва осъзнато и с отчитане на изброените недостатъци. Ако приложението му не е просто „формално“, а с отчитане на спецификата на конкретната сфера и съществуващите процеси, тогава и ползите от него са най-осезаеми.

В контекста на финансовото разузнаване, методологията на умните цели намира приложение основно в следните три посоки:

- като инструмент за структуриране на собствените ни анализи, особено в случаите, когато те са нетривиални, отнемат продължително време и изискват взаимодействието на множество участници и институции;

- като средство за анализ на ефективността на проучваните икономически агенти и организации, в резултат на което може да бъдат изведени препоръки за оптимизиране на тяхната дейност;

Подобренията могат да бъдат насочени както към постигане на по-добри финансови резултати, така и към поведение, което да съответства на установените правни норми. Например, изменения в процедурите по проверка на клиентите и финансовите трансакции, така че да не се допускат сделки свързани с пране на пари, които биха могли да доведат до наказателно преследване.

- като инструмент за откриване на организации и дейности, които не следват общата икономическа логика, а са създадени със скрита цел – най-често с идеята да завоалират определени дейности и трансакции.

В случай на поведение, което систематично се отклонява от икономически рационалното такова, или бизнес организацията дефинира и преследва цели, които не водят до икономически и финансово ефективни резултати, това би могло да е индикатор че реалните процеси и желани резултати се различават от официално обявените такива. Разбира се, винаги има възможност да наблюдаваме подобно поведение в резултат на неефективен мениджмънт, но тогава няма как тази неефективност да издържи дълго в условията на конкурентен натиск.

Ключови показатели за ефективност

Ключовите показатели за ефективност (Key Performance Indicators = KPI) са измерими признаци, които показват нашето състояние по пътя за изпълнение на определена цел (KPI.ORG, 2025). От дефиницията могат да бъдат изведени и най-важните техни елементи:

- те са насочени и обвързани с дадена цел/желан резултат;

- измерими са, което означава че могат да бъдат пряко наблюдавани и еднозначно определени;
- подлежат на промяна/развитие с времето.

Благодарение на това, че показателите са предназначени да показват нашия прогрес по пътя към определена цел, те по природа са различни, независимо от това, че споделят описаните общи характеристики. Различните желани резултати, в комбинация с особеностите на вида дейност развивана от бизнес организацията водят то това, че има голямо разнообразие от ключови индикатори. От една страна това е добре – защото ни позволява да избираме адекватни на желаните резултати измерители, но от друга се превръща в проблем, защото изисква познаването на цялата палитра от възможности.

Практиката сочи, че въпреки потенциалните многобройни комбинации, в огромна част от случаите наистина релевантните показатели не са чак толкова много, а освен това те могат да бъдат групирани, с цел по-лесен избор и разбиране на характеристиките им. Таблица 6 представя една от възможните категоризации.

Категория	Бележки
Финансови показатели	Тази категория индикатори съдържат информация за рентабилността и икономически ефективната работа на изследваната организация. При съвременните условия, независимо дали става въпрос за бизнес или за получено финансиране под формата на трансфер (напр. за бюджетна организация), ако процесите не са икономически обосновани и финансово ефективни това ще доведе до проблеми в бъдеще.
Показатели свързани с клиенти и доставчици	В близкото минало тази група се фокусираше само върху клиентите, като опит да установи тяхната удовлетвореност и евентуални желания за промяна/подобрене. През последните години, като се отчитат проблемите с веригите на доставки, предизвикани от пандемията през 2019/20 г., както и сложната геополитическа обстановка, все по-важно значение придобиват показателите свързани с доставчиците на суровини и услуги.

Показатели свързани с оперативната дейност	Тези показатели позволяват да се проследи ефективността на ежедневната/оперативна дейност на организацията, като се вземат адекватни мерки при първите симптоми на проблеми.
Маркетингови показатели	В тази категория попадат по-широк кръг от индикатори, освен удовлетвореността и желанията на потребителите. Целта на тези показатели е да се проследи ефективността на маркетинговите дейности на фирмата и да реагира проактивно на неизбежните промени в пазара и поведението на потребителите.
Показатели свързани с управлението на хора	Независимо от различните варианти за автоматизация на отделни дейности, човешкият фактор все още е ключов за успеха на организацията. С тези показатели се проследяват поведението и настроенията на работещите, както и се подпомагат дейностите по тяхното кариерно развитие.
IT / Cybersecurity показатели	Развитието на информационните технологии предопредели създаването на отделна категория от показателите, насочени към сигурността на информацията и възможностите за осигуряване на безпроблемна и непрекъсваема работа на компютърните системи и мрежи на организацията. Това е категорията чиито индикатори са в най-голяма степен ориентирани към проактивно поведение, защото е изключително важно да се предотврати възникването на сериозни инциденти (Markovska & Kabaivanov, 2020).

Таблица 6. Категории ключови показатели за ефективност

Финансовите показатели до голяма степен разчитат на известният отдавна „анализ на съотношения“ (ratio-analysis). Ключовите показатели са подмножество на тези отношения, като включват най-важните от тях – а именно, тези, които непосредствено измерват нашия напредък в процеса на оптимизиране на благосъстоянието на ангажираните с организацията собственици и икономически агенти. При цялата ползност на поднесената в Таблица 7 информация обаче, не бива да забравяме и две от съществените ограничения на простите финансови показатели (Любецка Й. , 2010):

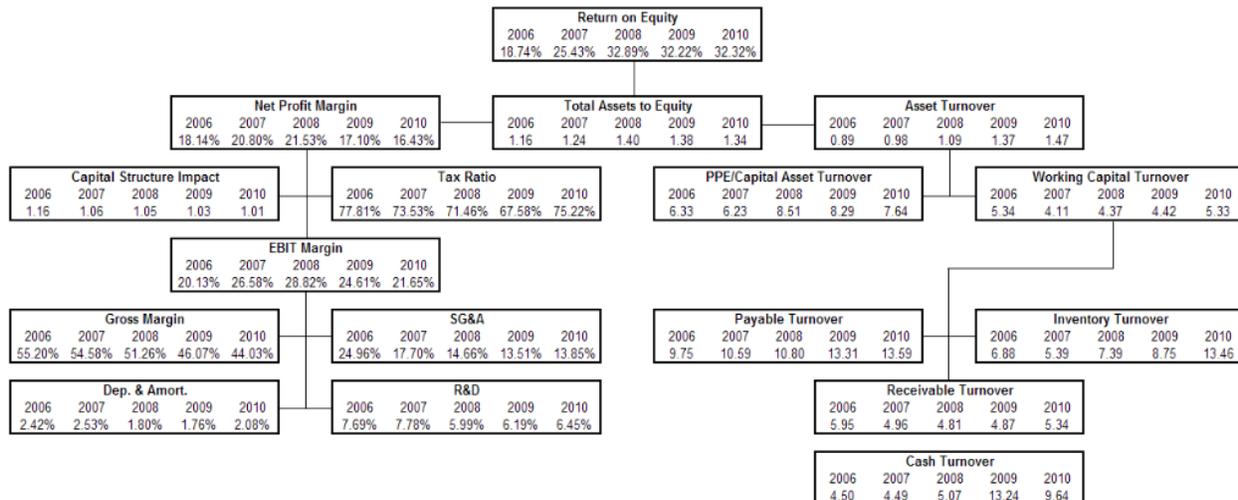
- информацията е ориентирана към миналото (тъй като анализираме вече отчетени и случили се стопански събития);
- показателите са прости за изчисляване, но не могат да обхванат всички детайли на протичащите процеси;
- на базата на един или два показателя е много трудно да бъде идентифицирана причината за дадена тенденция, дори и самата тя да е видима.

Показател	Дефиниция	Бележки
Марж на нетната печалба	$NPM = \frac{\text{Нетна печалба}}{\text{Приходи}} \times 100\%$	
Марж на brutната печалба	$GPM = \frac{\text{Брутна печалба}}{\text{Приходи}} \times 100\%$	$GPM = \frac{\text{Приходи} - COGS}{\text{Приходи}} \times 100\%$
Възвръщаемост на инвестициите	$ROI = \frac{\text{Нетен резултат от инв.}}{\text{Инвестиции}} \times 100\%$	Възможни са варианти на изчисление в случаите, когато нетния резултат от отделната инвестиция не може да бъде пряко определен с точност.
Съотношение дълг / собствен капитал	$D/E = \frac{\text{Общи задължения}}{\text{Собствен капитал}}$	Този показател е важен за политиката по поддържане на определена капиталова структура и източниците на финансиране на организацията.
Обращаемост на запасите	$ITO = \frac{COGS}{\text{Средна с - т на запасите}}$	В редица текстове се използва съотношението „приходи от продажби / средна с-т на запасите“, което не е толкова точно – защото брутните приходи от

		продажби включват и други елементи.
--	--	-------------------------------------

Таблица 7. Важни финансови индикатори

Освен текущите стойности на показателите интерес представлява и тяхната динамика във времето. Това позволява да проследим развитието на процесите в организацията и да направим заключение дали тя се движи в желаната посока. За целта е необходимо обаче да имаме достатъчно дълъг период от наблюдения, което не винаги е възможно. Когато е налице достатъчно информация, тогава бихме могли да комбинираме динамичните характеристики, с текущите стойности в т.нар. „пирамида на финансовите съотношения“.

Фигура 6. Пирамида на финансовите съотношения. Изм: (Corporate Finance Institute, 2025)

Показателите, свързани с информационната инфраструктура и киберсигурността могат да бъдат много разнообразни, но най-често предпочитаните са такива, които имат не толкова техническо, колкото управленско значение. Таблица 8 показва някои от тях.

Показател	Дефиниция	Бележки
Процент от времето в което системите работят нормално	$\% = \frac{\text{Време за отстр. проблеми}}{\text{Общо работно време}} \times 100\%$	Тук може да се използва и с т.нар. downtime – т.е. времето през което системите не са били

		активни по очаквания начин.
Процент на успешно приключилите проекти	$SCR = \frac{\text{Успешно приключили}}{\text{Общо проекти}} \times 100\%$	Този показател може да бъде допълнително прецизиран, според това дали проектите са приключили навреме и в рамките на обявените бюджети.
Брой кибер-инциденти	Брой на установените инциденти или ефект от тяхната поява (в парично изражение)	При идеални условия този показател трябва да е 0, но тук е важно да се прави разлика между установени инциденти и случили се такива (т.е. останали незабелязани проблеми).

Таблица 8. Ключови показатели свързани с информационна инфраструктура и киберсигурност

Автоматизиран анализ на бизнес информация

В предходните части разгледахме някои от често използваните ключови показатели. Дори при ограничения обем и цели на нашето изложение е ясно, че в условията на съвременния бизнес има много различни по характер индикатори, които трябва да бъдат анализирани. Нещо повече, за да получим пълна картина на състоянието на изследваните организации са необходими много финансови и нефинансови показатели, комбинирани по подходящ начин.

С нарастването на броя на изследваните организации обаче, се увеличава и сложността на задачата по тяхното сравнение. Причината за това е, че те може да са близки по даден критерий но да се различават съществено по друг – независимо от факта, че имат сходен предмет и мащаб на дейност. Благодарение на различните стилове на управление и

особеностите на средата в която работят, тези особености са нормални. Но това по никакъв начин не опростява нашата задача, нито намалява необходимите усилия по извършване на анализа.

За да постигнем по-висока ефективност, както и да разпределим правилно нашите усилия може да се възползваме от различни алгоритми за машинно самообучение с цел автоматизиране на сравненията и класифициране/групиране на изследваните икономически агенти. Пълното разглеждане на възможните решение е извън обхвата на този текст, но интересуваният се читател може да получи допълнителна информация в (Кабайванов, 2020), (Kabaivanov & Markovska, 2020), (Rane, Choudhary, & Rane, 2024). Ще демонстрираме обаче ползите от подобен подход, като използваме няколко ключови финансови показателя, за да направим групиране на публично търгувани компании. Подобно решение е интересно, защото:

- позволява да се оптимизират усилията при анализа, като близките по характеристики компании се представи с общите за групата параметри;
- контрастиращите спрямо останалите икономически агенти могат да бъдат подбрани и изследвани допълнително, като на тях им се отдели много повече внимание.

За решаването на поставената задача имаме голям избор от възможности, но ще използваме един от най-простите и популярни алгоритми – K-Means клъстеризация (Hartigan & Wong, 1979). Ако имаме n на брой наблюдения, всяко от които се представя с вектор от p различни стойности, тогава алгоритъмът ще се опита да ги разпредели в k на брой различни групи/множества ($S = \{S_1, S_2, \dots, S_k\}$), така че:

$$\begin{aligned} \operatorname{argmin} \sum_{i=1}^k \sum_{x \in S_i} \|x - \mu_i\|^2 &= \operatorname{argmin} \sum_{i=1}^k |S_i| \operatorname{Var} S_i, \text{ където} \\ \mu_i &= \frac{1}{|S_i|} \sum_{x \in S_i} x \end{aligned} \tag{3}$$

Точките μ_i се наричат центроиди и са всъщност „представителни“ за съответната група, а процесът на определяне на отделните групи всъщност е стремеж да се минимизира вариацията вътре в рамките на отделните групи.

Ще използваме K-Means метод за клъстеризация, като нарочно сме подбрали само 6 публично търгувани компании, а за всяка от тях сме използвали само 6 финансови съотношения, както е показано в Таблица 9. Данни са получени с помощта на finance.yahoo.com, като са използвани стойностите на съотношенията на 01.01.2026 г.

	NVDA	AMD	MSFT	WMT	BMW	TM
<i>Profit margin</i>	53.01	10.32	35.71	3.26	5.15	9.38
<i>RoA</i>	53.53	2.6	14.66	6.54	2.33	2.9
<i>RoE</i>	107.36	5.32	32.24	23.66	7.68	12.94
<i>Revenue (billion)</i>	187.14	32	293.81	703.06	136.42	49.39
<i>EPS</i>	4.05	1.91	14.07	2.86	11.38	22.6
<i>Общо D/E</i>	9.1	6.37	33.15	66.75	112.75	103.66

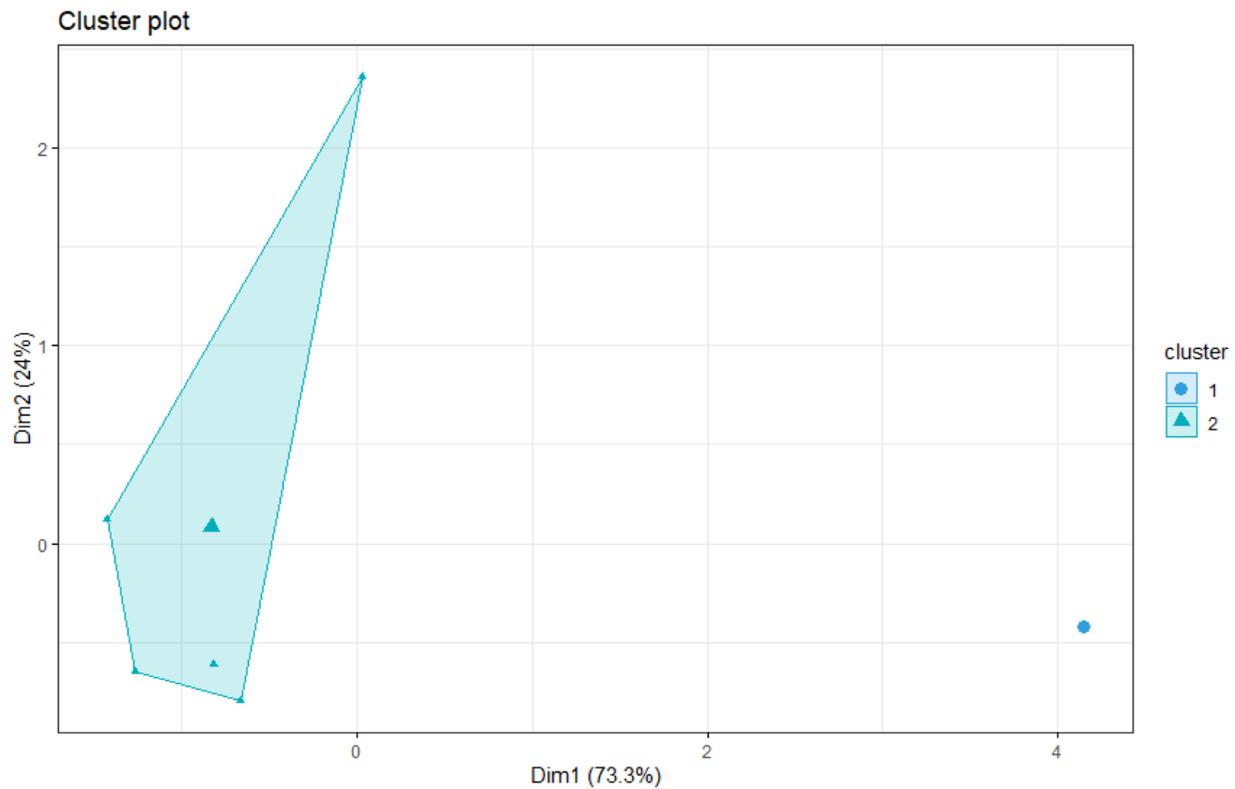
Таблица 9. Примерни финансови показатели, използвани за K-Means клъстеризация

Ако в така представените данни, бихме искали да разберем дали има компания, която значително се отличава от останалите, може да приложим групиране в две категории (изрично обръщаме внимание, че в случая броят на категориите се задава от нас, като изследователи). В този случай, разположението на компаниите по зададените показатели ще изглежда, както е показано на Фигура 7. Ясно се вижда, че рамките на този набор от стойности и параметри, една от компаниите се различава значително от останалите. Ако разгледаме и Таблица 10, ще забележим че очаквано това е WMT, което е обяснимо, като имаме предвид различния тип дейност и начин на работа.

	NVDA	AMD	MSFT	WMT	BMW	TM
<i>Клъстер/Група</i>	2	2	2	1	2	2

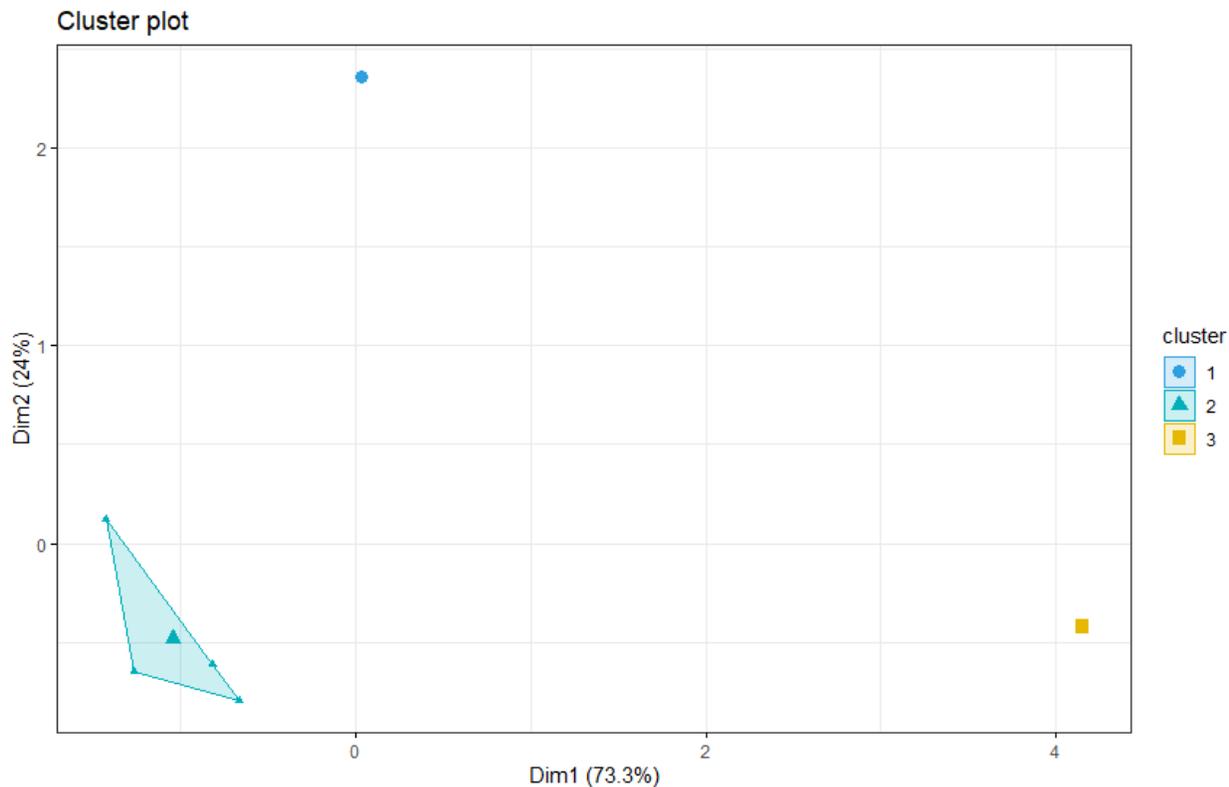
Таблица 10. Групиране на примерните компании по група/клъстер

Както се вижда и от разпределението в групите на Фигура 7, макар че успяхме да „изолираме“ една компания, като по-различна от останалите, това не означава че в рамките на общата „категория“ имаме хомогенни показатели. Тъкмо напротив – там отново се вижда, че имаме един представител на нашата извадка, който има различни характеристики от останалите – компанията в горният ляв ъгъл на нашата графика.

Фигура 7. Примерна клъстеризация на компаниите, в две категории - на база показаните шест индикатора

Ако увеличим броят на групите/кълъстерите, тогава ще получим резултати, като тези на Фигура 8. В този случай има две компании, които попадат в собствена категория, което съответно води до много по-хомогенен вид и в общата група – маркирана с № 2 на фигурата.

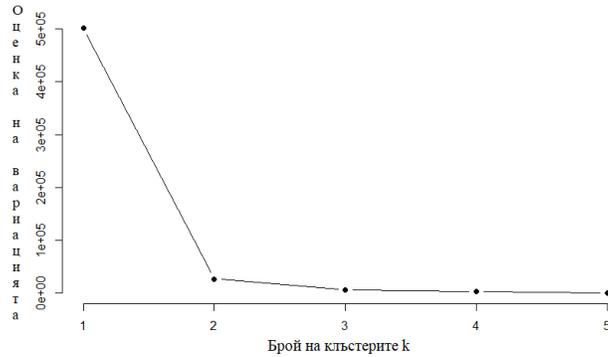
Фигура 8. Примерна клъстеризация на компаниите, в три категории - на база показаните шест индикатора

Изкушаващо би било да продължим да увеличаваме броя на клъстерите. В екстремния случай броят на групите ще е равен на броя на компаниите, но тогава няма да има практическа полза от групирането (въпреки, че вариацията ще е минимална, защото всяка компания ще представлява себе си в отделна група).

	NVDA	AMD	MSFT	WMT	BMW	TM
<i>Клъстер/Група</i>	2	2	2	3	2	1

Таблица 11. Групиране на примерните компании по група/кълстер

За да преценим какъв би трябвало да бъде оптималният брой клъстери може да използваме т.нар. "Elbow метод" (Cui, 2020).

Фигура 9. Приложение на Elbow метода към примерната клъстеризация

Промените в общата вариация, показани на Фигура 9 сочат, че подобренията свързани с добавянето на нови клъстери стават много слаби след третата група. Следователно има полза от добавянето на нови клъстери, но е логично да спрем с този процес след третата такава. Тези изводи са в съзвучие и с резултатите от нашият експеримент, показани на Фигура 8. Изходния код на примера е в Таблица 12.

Ефектите от автоматичната класификация и клъстеризацията на изследваните обекти са много по-интересни, когато размерността на изследваната съвкупност е голяма. В нашият пример бяха използвани само шест наблюдения, всяко едно от които представено с шест показателя (т.е. общо 36 стойности). Въпреки малката размерност на нашата съвкупност от компании, клъстеризацията помогна да се обособят три групи, като при това две от изследваните фирми показаха значително различни от останалите характеристики. С това те се превръщат в кандидати за допълнителен анализ, при това той следва да бъде съобразен именно с техните специфики.

Изходен код за класификацията (R)	Бележки
<pre>library(stats) library(factoextra) data = readxl::read_excel("FinInt_Example_1.xlsx") data[1] <- NULL View(sapply(data, class)) res.km <- kmeans(data,3)</pre>	<p>Във файла <code>FinInt_Example_1.xls</code> се съдържат стойностите от Таблица 9.</p> <p>За стартирането на примера е необходимо да</p>

<pre>fviz_cluster(res.km, data = data, palette = c("#2E9FDF", "#00AFBB", "#E7B800"), geom = "point", ellipse.type = "convex", ggtheme = theme_bw()) k.max <- 5 wss <- sapply(1:k.max, function(k){kmeans(data, k, nstart=50, iter.max = 15)\$tot.withinss}) wss plot(1:k.max, wss, type="b", pch = 19, frame = FALSE, xlab="Брой клъстери K", ylab="Обща сума на разликите на квадрат в клъстерите")</pre>	<p>бъде инсталирана библиотеката factoextra: <i>install.packages(factoextra)</i></p>
---	--

Таблица 12. Изходен код на примерната клъстеризация с R

Общи ориентири

Счетоводните документи, заявените цели и ключовите индикатори са част от много полезните инструменти, които ни позволяват да се ориентираме в разнообразието от икономически проблеми и предизвикателства. Ограниченият обем на този текст не позволява да представим всички варианти и примерни техни приложения, но с увеличаването на сложността на финансовите и управленски процеси се увеличават и възможните комбинации от инструменти, които са нужни за тяхното пълно изследване.

В подобна ситуация е нормално да се появи въпросът „как да се ориентираме кой от всички възможни показатели и инструменти е най-адекватен на текущо решаваните задачи?“. Можем да дефинираме едно, относително просто правило, което помага да открием точният отговор на поставения въпрос:

***Обективен индикатор на протичащите процеси са паричните потоци
и движението на финансови средства.***

Подходът да „следваме парите“ е един от основните принципи, които помагат да се разкрият реалните действия, икономически цели и мотивация на анализирания икономически агенти. Следователно тези инструменти, които ни помагат в най-голяма степен да проследим паричните потоци в определена ситуация са за предпочитане, защото ефектът от тяхното приложение ще ни разкрие в най-точна степен важни елементи от общата картина.

Предимствата на проследяването на паричните потоци са много, но може да посочим поне четири от тях, които са изключително важни за анализа:

- движението на парите оставя следи, като при това благодарение на стандартизацията в счетоводното отчитане е възможно да бъдат проследени тези движения;

Нужно е да направим и едно уточнение – освен ако не разполагаме с възможностите на правоприлагащите органи, или имаме контрол върху вътрешната за организацията информация, движението може да бъде проверено и отчетено със закъснение, когато се публикуват следващият набор счетоводни документи. Това понякога е съществен недостатък, но е свързано преди всичко с източниците на информация, а не с инструментите разчитащи на анализ на паричните потоци.

- паричните потоци са измерими, обективно наблюдаеми и сравними, което е много трудно да се постигне при шаблоните на поведение на икономическите агенти.

Като безпристрастен индикатор за протичащите икономически процеси проследяването на движението на парите е много по-удобно за анализ.

- проследяването на паричните потоци дава цялостна картина, защото освен движението на стойност разкрива и ролята (вкл. относителната тежест и значимост) на отделните икономически агенти ангажирани в реализацията на изследваните процеси.

За разлика от подходи, които залагат на задълбочено проучване на хората и отделни елементи от организацията, проследяването на паричните потоци не рискува да пропуснем

някой важен участник в процеса – защото самите движения насочват към това кой/какво следва да бъде проучен(о).

- използването на обща основа (движението на парите) прави възможно лесното осъществяване на обмен на информация между отделни аналитични центрове и институции, ангажирани с разследващи и/или правоприлагащи дейности.

В условията на сложни транзакции, които често се осъществяват в различни валути и държави, тази възможност е изключително ценна, за да може да получим цялата необходима ни информация.

Допълнителни въпроси за размисъл

1. Смятате ли, че анализът на паричните потоци може да бъде единственият инструмент, който да предостави пълна картина за дейността на една организация?
2. Как бихте сравнили предимствата и недостатъците на анализа на съотношения, спрямо изследването на паричните потоци?

Финансови престъпления

Знаменитата фраза на Александър Дюма „*Cherchez la femme, pardieu!*“ (Dumas, 1871) отдавна е маркирала една голяма част от причините за извършените през годините престъпления. Има една друга категория мотиви, които макар и по-прозаични имат водеща роля при оформянето на незаконните дейности – финансовите подбуди. Според изследване на Department of Work and Pensions (Department of Work and Pensions, 2024) във Великобритания, негативните отношения към девиантно поведение свързано с цел получаване на икономическа облага става все по-приемливо за голяма част от анкетираните, което е предпоставка за последващо масовизиране на подобни прояви. Други проучвания (AML Intelligence, 2024) посочват, че финансовите престъпления заемат устойчив дял от над 40% от всички престъпни действия изследваните страни.

Независимо от факта, че тежестта на финансово мотивираните престъпления варира между отделните държави, тяхното разпространение навсякъде е значително, което поставя правоохранителните и правоприлагащите органи пред изключително сериозни проблеми:

- разследването и последващото разрешаване на случаите на финансови престъпления изисква ресурс, в обеми, които не могат да бъдат осигурени;

В съревнованието за ресурси, обикновено нарушителите разполагат с предимството не само на първият ход, но и със свободата да използват цялата си енергия и средства, за да не бъдат установени.

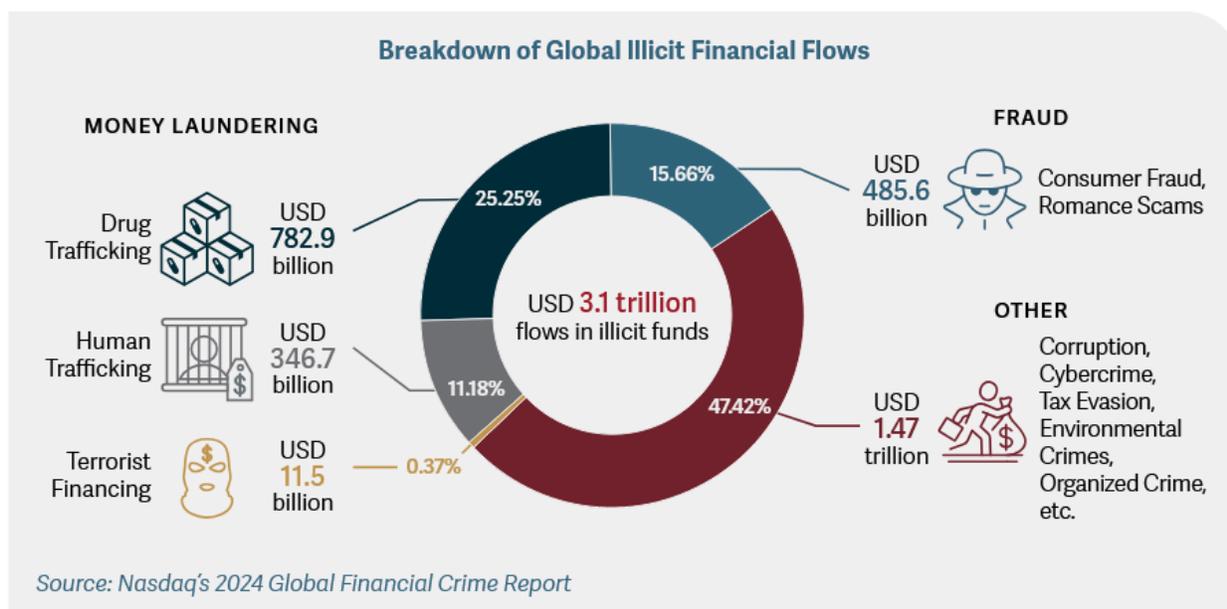
- проследяването и надлежното документиране и доказване на извършителите предполага наличието на специфични познания, които не винаги са на необходимото ниво.

Освен базовата икономическа и финансова подготовка, развитието на паричните отношения изисква непрекъснато усъвършенстване на уменията, както и придобиването на технологични познания свързани с новите форми на разплащане и извършване на финансови трансакции.

- разследването на събития, случили се в различни държави, със специфични правни режими и норми допълнително усложнява и забавя процесите по идентификация на финансовите престъпления и техните извършители.

Освен като брой на случаите на финансови престъпления, погледът към тази част от незаконните дейности има още един важен аспект – обемът на прехвърляните средства. По оценки на Международния валутен фонд, само изпирането на пари през 2024 г. е в обеми, които са между 2% и 5% от съвкупния световен БВП (Secretariat Advisors, 2025). Този огромен ресурс, освен че е трудно проследим, носи със себе си сериозни възможности за оказване на натиск и влияние, което допълнително усложнява борбата с финансовите престъпления.

Както се вижда на Фигура 10, прането на пари е свързано с различни други закононарушения – различни по характер и тежест. Трябва да отбележим, че това наблюдение важи и в двете посоки – от една страна, незаконните дейности генерират парични средства, произходът и собствеността на които трябва да бъде прикрит. От друга страна тези средства водят след себе други нарушения – свързани с тяхното преразпределение и последваща употреба.

Фигура 10. Оценка на дейностите свързани с пране на пари. Изт: Nasdaq's 2024 Global Financial Crime Report

Последната констатация е важна, защото тя поставя борбата срещу финансовите престъпления в малко по-различна светлина – освен като стремеж да бъдат установени конкретните нарушения, елиминирането на възможността за последващо използване на генерираните средства ще доведе до ограничаване на бъдещите незаконни дейности. Ако една легална компания бъде лишена от своите финансови ресурси това ще доведе до прекратяване на дейността и крах. Аналогично, ако една криминална организация, или отделни нейни членове бъдат лишени от достъп до генерираните пряко или индиректно с помощта на нелегални дейности средства това ще ограничи сериозно техните възможности да продължат да извършват престъпления.

За да разберем в по-голяма степен същността на финансовите престъпления, може да започнем от по-общата дефиниция за тези действия, използвана от Европол, а именно:

„Икономическите/финансови престъпления са незаконни действия извършени от отделни индивиди или групи от индивиди с цел получаване на финансови или професионални облаги. Основният мотив на подобни действия е извличане на икономически ползи“ (EUROPOL, 2026).

Общото определение, покрива редица незаконни действия, най-често срещаните от които са:

- пране на пари, което е във фокусът на този текст;
- финансови измами, включително кражба на лични данни и банкови измами;
- корупция и подкупи с цел получаване на конкурентни предимства, или прикриване на други престъпни дейности;
- укриване на данъци и данъчни измами;
- киберпрестъпления, с цел пренасяне на някои от горепосочените дейности в съвременния цифров свят.

Както показва и Фигура 10, всяка една от посочените категории може да бъде допълнително изследвана с цел да изясняване на структурата и конкретните ѝ проявления.

Цялостният им анализ всички възможни видове финансови престъпления надхвърля целите и обема на това изследване, което е причина да поставим акцент върху една от изброените дейности, а именно – прането на пари. Фигура 11 представя четирите основни

направления в които са фокусирани усилията по противодействие на финансовите престъпления.

Фигура 11. Основи на противодействието на финансови престъпления

Политиките и процедурите на работа на организацията са ключови по отношение на възможностите за ранно елиминиране на заплахите свързани с финансови престъпления. Ясните правила и методи на работа подпомагат не само възможностите за бързо откриване на проблеми, но и намаляват риска от икономически загуби в резултат на непълна лична преценка и липса на опит от страна на отделни служители.

Откриването и наблюдението на икономическите процеси и финансови транзакции е необходимо условие, за да може правилата и процедурите да се актуализират своевременно. Едновременно с това, непрекъснатия мониторинг е надеждно средство за проверка, че установените норми и методи на работа се спазват.

Културата и стила на управление могат да бъдат отнесени към противодействието на финансовите престъпления в средно- и дългосрочен план. Бързите промени във

финансовите отношения и въвеждането на нови инструменти и транзакции изискват от организациите да се адаптират с адекватна скорост към нововъведенията. Ако не е създадена подходяща култура, която да е отворена към новостите, тогава независимо от усилията на отделни части и индивиди в организацията, тя няма да може да се предпази в достатъчна степен от възникналите заплахи.

Обменът на информация е значим елемент от цялостната система от усилия за борба с финансовите престъпления. Както вече споменахме, инициаторите на тези незаконни дейности не са обвързани с държавни граници или определени норми – тяхната цел е постигане на максимална изгода и ефективност на прилаганите незаконни практики. Ако липсва подходящ обмен на информация, тогава противодействието на техните методи неизбежно ще бъде изоставащо във времето и силно неефективно.

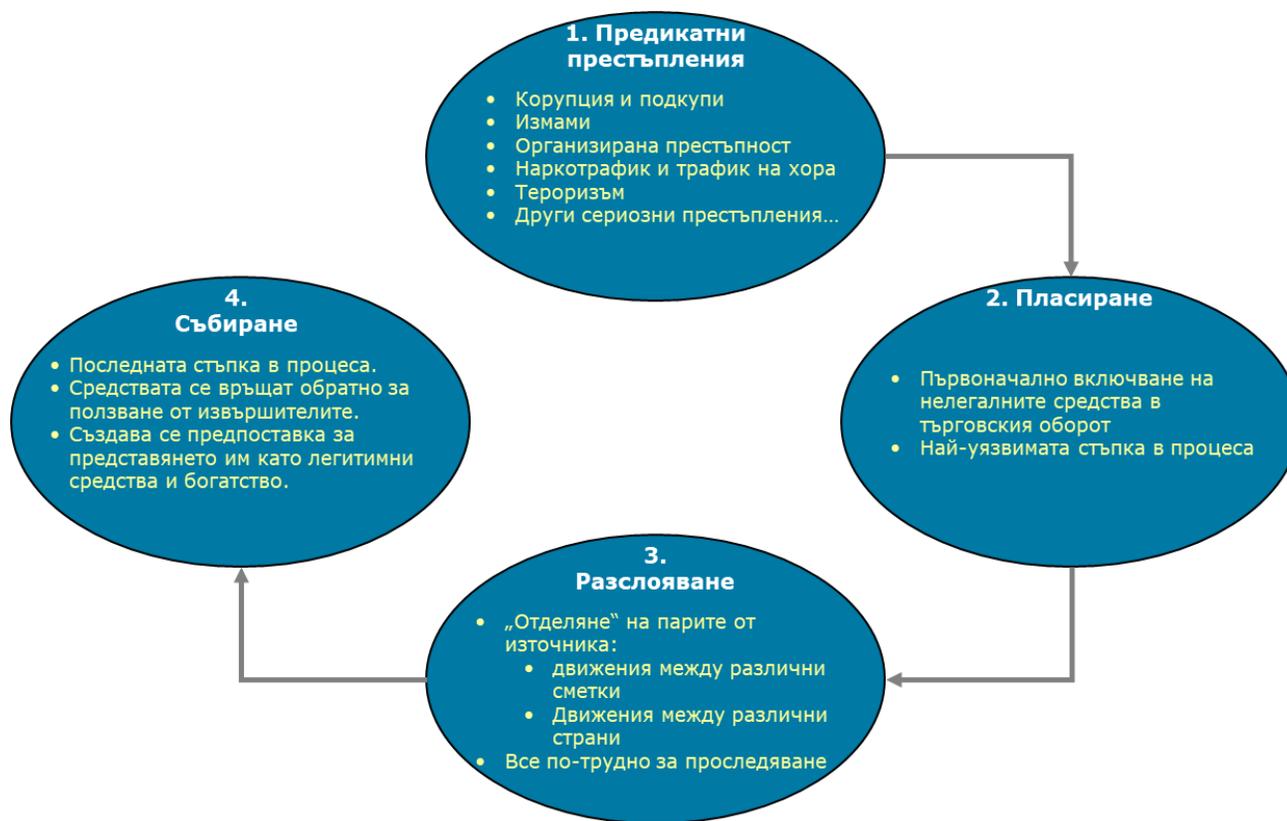
Пране на пари – дефиниция и основни принципи

Съгласно определението дадено от Интерпол, прането на пари е *„прикриването или маскирането на произхода на нелегално придобити средства, така че те да изглеждат с легален произход“* (Interpol, 2026). Често този процес е част и стъпка от други престъпни дейности, което подчертава значението на борбата с него.

Прането на пари може да бъде осъществявано по много различни начини, като при това обхваща сфери на дейност, които не са типично свързани с незаконни действия, като например опазване на околната среда, предоставяне на социални услуги и др. Благодарение на съвременните финансови отношения и разпространението на електронните транзакции прикриването на произхода на нелегално придобитите средства може да засегне практически всяка една форма на икономическо взаимодействие. От една страна, това издига сериозни препятствия пред противодействието на тези незаконни действия. Но от друга е стимул да бъдат изучени общите характеристики на всички проявления на прането на пари, като посредством подходящото им систематизиране се открият общите механизми за откриване и противодействие на различните форми на пране на пари.

Резултат на обобщаването на често срещаните характеристики в процеса на пране на пари е Фигура 12. Тя представя обща схема от четири стъпки, която може да има различни реализации. Преди да разгледаме подробно отделните елементи на схемата е необходимо да направим едно уточнение. Първоначалното значение на термина „пране на пари“ исторически се свързва с организираната престъпност в САЩ през 20-те и 30-те години на XX век². Към настоящият момент, същият „етикет“ се използва и за механизмите на легализиране на приходи от престъпна дейност от много по-широк спектър. След атентатите от 09.11.2000 г. специално внимание получиха методи и средствата свързани с финансиране на тероризма, въпреки че в голяма степен методите за тяхното изследване и противодействие се припокриват с тези свързани с прането на пари.

² Използваната от Ал Капоне схема за узаконяване на приходите от контрабандата на алкохол с помощта на перални автомати, разпръснати из целия град и работещи изцяло с кеш/монети се счита за първоизточник на термина „пране на пари“, въпреки че някои изследвания го определят като чиста легенда (Unger & van der Linde, 2013).

Фигура 12. Стъпки в процеса на пране на пари

Първата стъпка в процеса – предхождащите (предикатни) престъпления, е свързана с източника на средствата. Ако този етап не съдържа нелегални дейности, на практика прането на пари не е нужно, защото произхода на средствата не е необходимо да бъде прикрит. Както показва Фигура 12 обаче, има широк спектър от дейности, които не могат да бъдат официално обявени като „генератор на средствата“, което налага произхода на финансовите ресурси да бъде маскиран. В зависимост от характера на предхождащите престъпления, прането на пари може да бъде поставено в различни категории. За целите на нашето изследване обаче, всички те са важни до толкова, доколкото са преследвани от закона и не могат да бъдат легализирани. В рамките на предхождащите престъпления, генерираните финансови средства са незащитени, защото са пряко свързани с нелегитимният им източник.

Пласирането (placement) на средствата е критичен етап от цялостния процес, защото по това време те нямат никаква форма на „прикритие“, което ги прави уязвими към разкриване на истинския им произход. В редица изследвания тази стъпка се определя, като

най-чувствителният момент от прането на пари, защото възможностите за прикриване на истинските собственици и генезиса на средствата са относително най-малки.

Разслояването на средствата (layering) е етапът, който предоставя най-голямо разнообразие от инструменти, които могат да прикрият техния произход и истински собственици. Причините за това са, че след като веднъж са включени във нормалния търговски оборот, средствата могат да бъдат прехвърляни в различни страни (респ. юрисдикции), както и да преминават през финансови инструменти и метаморфози, които затрудняват тяхното проследяване до първоначалния източник. Трябва да отчетем, че това многократно преминаване от една форма на средства към друга, от едни финансови инструменти към други не е безплатно. Но на фонът на размера на изпираните средства, различните транзакционни разходи са относително малки и са „оправдана жертва“ за извършващите този тип престъпна дейност. Не съществуват публично достъпни „ценоразписи“ за прането на пари, но различни изследвания посочват комисионни между 3% (FATF, 2018) и 30%, в зависимост от размера средствата и използваните методи. Съотнесено към оценките за обема на този специфичен пазар от 2 трилиона долара през 2025 г., това означава че дейностите се извършват достатъчно професионално и с нужното внимание.

Последният етап – събирането на средствата отново, е необходимо за да се предостави възможност на истинските притежатели да разполагат с тях. Вече скрити зад маската на легитимни източници на доходи, паричните потоци от нелегални дейности могат да се включат по съвсем обичаен начин в икономическите отношения. Въпреки че тази стъпка относително лесно може да свърже реалните собственици на средствата с конкретните разполагаеми суми, предизвикателството за доказване на първоначалния произход остава – необходимо е да се премине обратно през целият „път“, за да се обвърже незаконния произход на средствата с крайните им ползватели.

Понякога е трудно да се разграничи в рамките на коя категория попада определено действие. Например създаването на множество крипто-портфейли запазвани от средства получени от интернет измами може да бъде причислено, както към първоначалното включване (placement), така и към етапа на разслояването (layering). По-важното в случая е,

че описаната на Фигура 12 схема помага при логическото обяснение на престъпните схеми, като ни дава възможност да структурираме и планираме нашите действия.

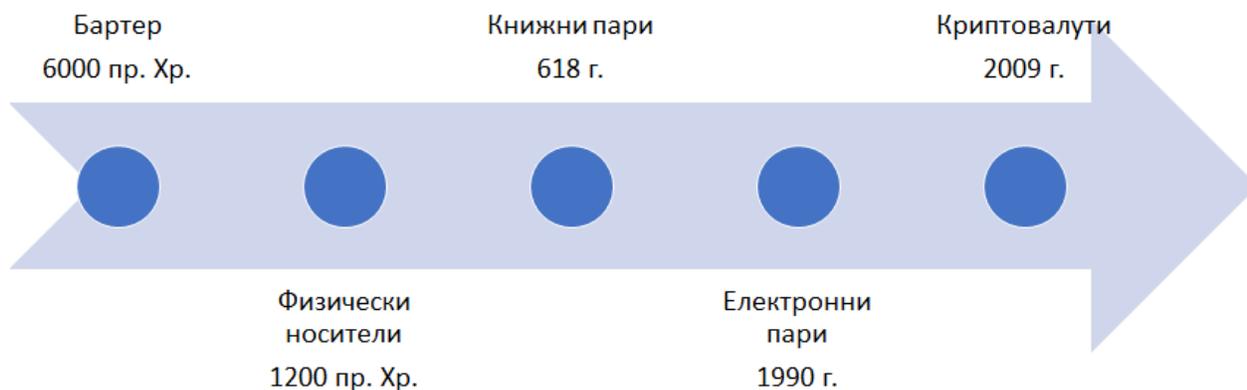
Кратка история и основни принципи на прането на пари

Прането на пари не е феномен на съвременното, нито неговите относителни мащаби са претърпели някакъв драматичен бум. Свидетелство за това са два почти легендарни случая, които макар и разделени от повече от триста години история си приличат много. През 17 век, изключително успешната пиратска кариера на капитан Хенри Ейвъри води до натрупването на толкова значими суми, че в замяна на амнистия той дори предлага да погаси дълговете на краля на Англия. В края на 80те години на 20 век, Пабло Ескобар отправя публично сходно предложение на правителството на Колумбия, в замяна на гаранции че няма да бъде екстрадиран в САЩ. Въпреки че в нито един от описаните случаи не се стига до реално обсъждане и реализиране на отправените оферти, историята показва че нуждата от легализиране на незаконно придобито имущество и средства е присъствала устойчиво през различни периоди от нашето развитие.

За да не обвързваме изложението с конкретни примери, защото обикновено с примери можем да опровергаем дадена теза, но не и да я докажем, ще разгледаме възможностите за пране на пари в контекста на историческото развитие на самото понятие. Фигура 12 представя основните повратни точки в еволюцията на паричните отношения. Разбира се, благодарение на многообразието на икономическите и социални процеси представеното развитие има две важни особености:

- границите на отделните етапи са размити, защото е невъзможно да бъде маркиран точен момент след който новите форми на пари стават масово приложими.

За целите на нашето изложение не е от съществено значение точната година, а по-скоро отделният исторически период. Целта ни е да покажем, че дейностите свързани с прането на пари, макар и свързани с конкретните проявления на парите, не са феномен от последните столетия.

Фигура 13. Относителни исторически етапи в развитие на парите

- въвеждането на нови форми опосредстващи икономическите отношения не е задължително свързано с пълно отмиране на вече съществуващите такива.

Първият от посочените етапи – бартерът, предполага наличието на „двойно съвпадение“ на желанията, за да може да бъде осъществена дадена транзакция. Т.е. всяка от участващите страни (за простота предполагаме, че са само две) трябва да е съгласна да получи съответния актив, с който разполага другият участник в размяната. От гледна точка на съвременното разнообразие от стоки и услуги, предмет на размяна, бартерът не е нито целесъобразен, нито икономически ефективен. При определени условия обаче, този тип размяна продължава да има ограничено приложение, особено когато някой от участниците не може или не желае да се възползва от алтернативните възможности. Като пример за това бихме могли да посочим ситуация, при която страните нямат възможност да използват услугите на банки, или са изрично под забрана (например заради санкции или съдебно преследване) да получат такъв тип обслужване. В такива ситуации основен проблем пред участниците в прането на пари са обемите на разменените ценности (трудно бихме могли да си представим дискретна физическа размяна на активи за десетки или стотици милиони евро), както и фактът, че получените ценности под една или друга форма отново ще трябва да бъдат включени в нормалния процес на заплащане с пари – което прави ангажираните с процеса проследими и уязвими.

Периодът на физически носители има различни проявления в отделните култури (Orrell & Chlupatý, 2016). Независимо дали става въпрос за разменяни в затвора цигари, или за притежаването на чипове в казино, физическите носители са натоварени до голяма степен

с „недостатъците“ (от гледна точка на прането на пари) характерни за бартерната размяна. Основното предимство на тази форма е, че се елиминира нуждата от пълно съвпадение на желанията, но пък получените ценности могат да бъдат използвани в относително малък ареал – там където действат и се приемат същите физически носители на стойност.

Едни от първите опити за избягване на неудобствата на тежките пари от благородни метали са свързани с разписките върху кожа в Картаген (около 147 г. пр. Хр.) и Рим (приблизително около 60-50 г. пр. Хр. За първообраз на хартиените пари обаче се приемат емитираните през 7 в. от династиите Танг и Сонг в Китай банкоти (Allen, и др., 2022).

Фигура 14. Изглед на запазен китайски първообраз на хартиените пари

Хартиените пари съчетават в себе си, освен изключително удобство, но и възможността бързо и лесно да бъдат извършвани множество транзакции, като в процеса се губи информацията за първоначалния собственик на средствата и техния произход. Последното качество превръща хартиените банкноти и разплащането с тях в почти идеален инструмент за пране на пари. Недостатъците на този вид транзакции стават видими едва при по-големи обеми. Така например 1 милион щатски долара тежат около 10 кг. ако са разпределени в купюри от по 100 долара. Но ако банкнотите са от по 1 долар, тогава теглото става 1 тон.

Благодарение на предимствата, които разплащането с хартиени банкноти предоставя в процеса на пране на пари, този тип разплащания са обект на повишено внимание от страна

на институциите ангажирани в борбата с този вид престъпна дейност. Масово се прилагат следните мерки:

- ограничаване на размера на плащанията в брой (Закон за ограничаване на плащанията в брой, 2011), като към момента лимитът е еуровата равностойност на 10 000 лв. (~ 5113 евро);

В съответствие с приетият регламент на ЕС (EU) 2024/1624, от 10.07.2027 г. се въвеждат стриктни ограничения за лицата търгуващи със стоки или предоставящи услуги, върху кешовите разплащания, с лимит от 10 000 евро, „независимо дали сделката се извършва чрез една операция или чрез свързани сделки“. Трябва да се отбележи, че ограниченията в посочения регламент *„не се прилага за плащанията между физически лица, които не действат в професионално качество“*.

- стриктно спазване на правилата за събиране на адекватна информация за клиентите (т.нар. KYC или Known Your Customer принцип);

В съвременните условия KYC надхвърля простите проверки за самоличност, защото в процеса се ангажират активно и фирмите, които проверяват дали техните клиенти и контрагенти не попадат под определени санкции, дали нямат високорисков профил и не са свързани с пране на пари, или получаване на подкупи и др.

- отдаване на дължима грижа при осъществяване на парични транзакции (т.нар. Customer Due Diligence / CDD принцип);

По същество CDD представлява изискване при извършване на транзакции, организациите които участват и опосредстват процеса (банки, платежни системи, фирми и др.) да проверят самоличността на клиентите и крайните бенефициенти, както и да извършат оценка на риска дали те са наистина тези за които се представят.

- ограничения върху притежаването на анонимни сметки и средства за комуникация (напр. SIM карти за мобилни телефони и др.);
- задължения за специално внимание и докладване на транзакции, които надвишават определен размер;

- повишено внимание и допълнително проучване + одобрение за транзакции, които отговарят на критериите за повишен риск (т.нар. EDD или Enhanced Due Diligence).

Комплексните оценки свързани с транзакциите и профилите на извършващите ги лица включват множество разнообразни стъпки. Целта е в процеса на противодействие на прането на пари да бъдат въввлечени не само контролните органи, а всички доставчици на стоки и услуги, което ще направи установяването на нарушенията по-лесно и бързо. Така например, вече цитираният Регламент 2024/1624, определя следните елементи на комплексната оценка:

- а) идентифициране на клиента и проверка на неговите идентификационни данни;*
- б) идентифициране на действителните собственици и предприемане на разумни мерки за проверка на техните идентификационни данни (самоличност), така че задължените субекти да са уверени, че знаят кой е действителният собственик и че разбират структурата на собственост и контрол на клиента;*
- в) оценяване и, когато е уместно, получаване на информация и разбиране изцяло на целта и планираното естество на деловите взаимоотношения или на случайните сделки;*
- г) проверка дали клиентът или действителните собственици са обект на целеви финансови санкции и, в случай на клиент или страна по правна форма, която е правно образувание, дали физическите или юридическите лица, подлежащи на целеви финансови санкции, контролират правното образувание или притежават повече от 50 % от правата на собственост в това правно образувание или мажоритарно участие в правното образувание, било то индивидуално или колективно;*
- д) оценяване и, когато е уместно, получаване на информация за естеството на стопанската дейност на клиентите или за тяхната заетост или професия, включително за предприятията — дали извършват дейност;*
- е) осъществяване на постоянно наблюдение върху деловите взаимоотношения, включително внимателно проучване на сделките, предприемани по време на целия период на деловите взаимоотношения, за да се гарантира, че осъществяваните сделки са в съответствие с информацията, с която разполага задълженият субект за клиента и за*

профила на стопанската дейност и на риска, включително, когато е необходимо, за произхода на средствата;

ж) определяне дали клиентът, действителният собственик на клиента и, когато е приложимо, лицето, от чието име или в полза на което се извършва сделка или дейност, е видна политическа личност, член на семейството или лице, за което е известно, че е близък сътрудник на клиента;

з) когато дадена сделка или дейност се извършва от името или в полза на физически лица, различни от клиента — установяват и проверяват идентификационните данни на тези физически лица;

и) проверяват дали всяко лице, което твърди, че действа от името на клиента, е упълномощено за това и установяват самоличността му и проверяват идентификационните му данни.

В зависимост от установения риск и формираният профил на клиента, извършващите комплексна оценка могат да прилагат различни по тежест и обхват мерки, с цел да се противодейства на прането на пари.

Стремежът за ограничаване на кешовите разплащания има рационална основа и стъпва на добри намерения. Но това не означава, че той е безобиден и не може да доведе до негативни последици. При това е редно да разграничим тези потенциални възможности на две категории:

- 1) последици свързани с ограничаване на свободата и правата на гражданите;

Конкретните цели на този текст не позволяват да се проведем цялостна дискусия в тази посока, но е необходимо да маркираме поне следните основни аргументи:

- Правото на лично пространство и ограничаването на възможността за проследяване и контрол върху индивидите е една от основните опасности, свързани с ограничаването на анонимните кешови разплащания.
- Към настоящият момент няма необорими емпирични доказателства, че въвеждането на по-строги ограничения води до намаляване на прането на пари. Малко вероятно е да бъде установена подобна еднозначна зависимост, защото по дефиниция сме

изложени на асиметрия в информацията – за прането на пари има само косвени данни, или такива от установените случаи. „Успешните“ операции по прикриване на средства от нелегална дейност, по определение са неизвестни.

- Задължителното използване на посредническите услуги на банки и системи за безкешово разплащане може да доведе до изключване на определени индивиди или групи от икономическия живот, както и да влоши тяхното благосъстояние³.
- Поддържането на цялостна информация за икономическите трансакции на отделните индивиди, води до възникването на цяла плеяда от нови проблеми – свързани с изтичане на информация, етично използване на натрупаните масиви от данни и др. В резултат на това се увеличават разходите за издръжка на институции и контролни органи, които иначе не биха били толкова необходими.

2) последици свързани с бъдещи икономически проблеми и повишен системен риск;

Ако свободата на гражданите и тяхното право на личен живот имат правен и морален аспект, то ефектите от кешовите ограничения върху икономическия живот са изцяло обективни и обусловени от натрупаните до момента наблюдения:

- възможността за кешови разплащания предоставя допълнителна гъвкавост и намалява риска от системни проблеми, при технически проблем или кибератака към разплащателните системи.
- кешовите разплащания не натоварват икономическите агенти с допълнителни разходи, свързани с комисионни и поддържане на сметки.
- административното налагане на ограничения върху кешовото плащане води до пазарни изкривявания, като изкуствено се създават конкурентни предимства за определени участници (банки, фирми за разплащания), а се ограничават други (разчитащи на същите тези кешови плащания).

Аргументите „за“ и „против“ ограничаването на кешовите разплащания съдържат рационален елемент, което означава че оптималното решение би било в търсенето на

³ Като пример може да посочим допълнителния стрес, който понесоха най-възрастните представители на българското общество при влизането в еврозоната на 01.01.2026 г.

Заедно с предимствата за бизнеса, електронните пари предоставят и нови хоризонти за индивидите и организациите желаещи да прикрият произхода на използваните от тях средства. Развитието на парите позволява да бъдат създадени „кратки пътеки“ в рамките на три от етапите по пране на пари – пласиране, разслояване и събиране. Трябва да отбележим, че електронните пари предоставят както предимства, така и предизвикателства пред желаещите да прикрият произхода на средствата:

- електронните транзакции позволяват много бързо да се прехвърлят средствата от едно място (респ. сметка и банка) в друго, включително преминавайки в други държави. Това превръща проследяването на пътя на парите в сериозно предизвикателство.
- запазването на информацията за всяка транзакция от друга страна се превръща в доказателство за нейните параметри, като освен това позволява лесно да се автоматизират изследванията за подозрителни или рискови операции.

В резултат на едновременното действие на тези два фактора, прането на пари с помощта на съвременните електронни платежни системи води до нови превъплъщения на добре познатите методи, но вече съобразени с особеностите на електронния обмен на данни.

Криптовалутите са следващата стъпка в еволюцията на парите, като съответно носят със себе си нови възможности и проблеми. Както много относително нови технологии, така и в този случай са налице множество заблуди и полуистини, които заслужават внимание:

- транзакциите с криптовалюти са псевдоанонимни;

Това е важно уточнение, защото псевдоанонимността (възможността да се заменят идентифициращите личността елементи, като име, ЕГН и др., с различни идентификатори и псевдоними) често се бърка с пълната анонимност (която не предполага да е възможен обратния процес по откриване на оригиналната личност). В този смисъл може да твърдим, че криптовалутите издигат определени затруднения пред откриване на източника и притежателя на средствата, но в никакъв случай не предоставят пълна конфиденциалност.

- транзакциите с криптовалюти не са непроследими;

Благодарение на публичния цифров регистър (ledger), който голяма част от популярните криптовалюти използват, транзакциите не само се записват но и са публично

достъпни. Това прави възможно възпроизвеждането на отделните движения на средства, като разбира се това се осъществява в рамките на действащата псевдоанонимност (т.е. може да се определи прехвърлянето на стойност между отделните портфейли и/или псевдоними). Като комбинираме този факт с коментираната вече непълна анонимност, става ясно че установяването на реалните физически и юридически лица участващи в отделни транзакции е трудно, но не е съвсем невъзможно.

Съществуват технически решения, като например Monero (<https://www.getmonero.org/>), които използват еднократни адреси (за всяка нова транзакция) и циклични електронни подписи, с цел да постигнат по-високо ниво на анонимност. Трябва обаче да отчетем и фактът, че тези характеристики са валидни в рамките на съответната мрежа – т.е. при използване на транзакции, които разчитат на съответните инструменти. Когато поради икономически или технически причини се наложи да се излезе извън тези рамки, цената е нарушаване на постигнатата анонимност.

- транзакциите са уязвими при последващо конвертиране към фиатни пари (т.е. такива емитирани от съответните правителства).

Конвертирането на криптовалутите към фиатни пари е необходимо, защото все още съществуват много активи и услуги, които не могат да бъдат директно заплащани или разменяни за крипто-активи. Тази стъпка логически принадлежи към етапа на интегриране на незаконните средства, посочен на Фигура 12, като може да изложи на риск от разобличаване реалните бенефициенти от прането на пари.

Пране на пари и финансиране на незаконни дейности

В много изследвания прането на пари се разглежда заедно с механизмите за финансиране на тероризма и престъпни дейности въобще. Въпреки че практиката ни дава основание за това, най-малкото защото използваните инструменти са сходни, трябва да направим едно важно уточнение, че всъщност това са проявления на две различни форми на незаконна дейност. Условно бихме могли да ги определим като „стандартна форма“, която е свързана с типичните дейности по прикриване на източника и реалните собственици на

средствата, и втора, която може да обозначим като „обърната/реверсивна форма“, която предполага използването на легални източници, но за финансиране на нелегални дейности.

Параметър	Стандартна форма	Обърнат/Реверсивен вариант
Цел	Да прикрие незаконния произход на средствата и техните истински притежатели.	Да финансира нелегални дейности, като използва генерирани по легален начин финансови ресурси.
Движение	Незаконни => Законни средства	Законни => Незаконни средства
Мотиви	Да се използват вече узаконените средства за легални цели и за натрупване на богатство.	Да се финансират незаконни и/или терористични дейности с приходи от легален бизнес.
Примери	Приходи от продажба на наркотици се легализират през кухи офшорни компании.	Дарения, събирани по легален път се използват за финансиране на обявени за терористични организации.

Таблица 13. Сравнение между прането на пари и финансирането на нелегални дейности

Допълнителни въпроси за размисъл

1. Като отчитате структурата на основните източници на незаконни средства показани на Фигура 10 и тяхното приложение, как бихте разпределили усилията на правоприлагащите органи? Спрямо дялът на източниците (напр. измами, корупция) или спрямо ефекта от използването на средствата (напр. за терористична дейност)?
2. Според Вас ще има ли чисто икономически последици, ако бъдат елиминирани всички схеми за пране на пари? Какви очаквани ефекти върху световната икономика очаквате да се получат, ако за момент си представим, че прането на пари изчезне?

Методи и инструменти при прането на пари

Познаването на основните принципи за идентифициране на прането на пари е необходимо условие, за да бъде борбата с този тип дейност ефективна. То обаче не е достатъчно, защото криминалните организации участващи в процеса са изключително креативни и ефективни в прилагането на конкретни нови инструменти и подходи. Затова е нужно да разгледаме поне основните варианти за легализиране на средства придобити от незаконни дейности, като това ще ни предостави възможност да разпознаваме техните нови доработки и модификации.

Прости методи за пране на пари

Какъв метод за легализиране на средствата от незаконни дейности ще изберат ангажираните с това групи и индивиди по същество е икономически обосновано решение. Доколкото всяка една възможност е свързана с различни разходи и усилия, може да се направи обосновано предположение, че при дадени външни условия (правна рамка, ефективност на разследващите и правоприлагащи органи и др.) ще бъде избран вариантът с относително най-ниски разходи и най-лесна реализация. Именно поради тази причина е необходимо да бъдат разгледани различни по сложност възможности, за да може да бъде избрана подходяща стратегия за противодействие.

Един от най-често срещаните методи е свързан с използването на комбинация от следните три елемента:

- подставени лица;
- „кухи“ фирми, които реално не притежават сериозни активи и не развиват дейността си в мащабите за които претендират;
- офшорни фирми и сметки.

В зависимост от конкретните условия е възможно да се поддържат различни съотношения между изброените възможности, включително да се използват само една или

две от тях. Целта във всички случаи е да бъде прикрит реалният собственик на средствата, с които се работи, като едновременно с това той запазва контрол върху тях. Конкретните правни аспекти на реализация са свързани с особеностите на страната в която работи дадената схема, както и тези на държавата, в която е регистрирана „кухата фирма“. Фигура 16 представя една от разкритите през последните 15 години схема, чието осъществяване става възможно благодарение на широко журналистическо разследване (Leigh, Frayman, & Ball, 2012). В конкретния пример може да се открие комбинация и от трите коментирани по-рано елемента - подставеното лице, е на документи собственик на куха компания, чиято основна дейност е да легализира средствата от незаконни операции, а регистрацията и е в офшорна зона, за да затрудни проследяването на пътя на парите.

На любознателния читател вероятно му е направило впечатление колко елегантно и с минимален брой формалности е реализирана схемата. Общият брой на подписани документи варира между 1 и 3, като обичайно те съдържат относително кратки текстове и условия. В конкретния случай, декларацията от страна на подставеното лице – формален собственик, представена в публикациите по разследването, изглежда така:

„I, Ian Taylor, Director BRAD LAND LIMITED, having agreed to the appointment as Director of a company duly incorporated under the laws of the British Virgin Islands ... hereby declare that I shall only act upon instruction from the beneficial owners“ (Leigh, Frayman, & Ball, 2012).

Генералното пълномощно, с чиято помощ реалния собственик придобива контрол върху средствата, е отново стандартно, като съдържание:

„To transact, manage and do all and every business matter ... To open any bank account and to operate the same ... To enter into all contracts ... To collect debts, rents and other money due“ (Leigh, Frayman, & Ball, 2012).

Третият компонент – „оставката“ служи като форма на специфична „застраховка“ за реалния собственик, че той може във всеки един момент да прекрати съществуването на създадената „куха“ компания и реално да прекъсне операцията по пране на пари.

Фигура 16. Примерна схема за пране на пари с помощта на подставено лице. Изт: (Leigh, Frayman, & Ball, 2012)

Едновременно с това, наличието на отказ от страна на подставеното лице от отредената му роля на формален собственик, защитава реалният източник на средствата от възможно „непослушание“ и отказ да бъдат следвани инструкциите му. В подобна ситуация, въпреки че има подписана декларация нито една от страните няма истински мотив да прибегва до съд или да разрешава споровете си в дълги правни процедури.

Освен лесното си изпълнение и относително ниски разходи за реализация, подобни схеми имат още едно важно предимство за търсещите да прикрият произхода на използваните средства – поне първоначално те се вписват добре в общия фон на останалите, създадени за легитимни цели, компании. По този начин става възможно куките компании да оперират достатъчно дълго време без да попаднат в полезрението на органите занимаващи се превенция на прането на пари. Конкретният разгледан пример, освен всичко друго подчертава и важноста на взаимодействие между правоприлагащите органи, журналистите и неправителствените организации. Резултатите от журналистическите разследвания могат да окажат сериозна подкрепа на правоприлагащите органи, което ефективно превръща медиите в елемент от борбата с прането на пари (Велчев, 2025).

Използването на подставени лица не е запазена марка само на дейностите свързани с прикриване на източника и собственика на определени финансови средства. Тя се прилага, с различна степен на успех и при други видове икономически престъпления. Например в България, използването на подставени лица е важен елемент от дейностите по неправомерно възстановяване на данъчен кредит, или приспадане на ДДС от фиктивен износ. В един от „най-популярните“ варианти, една и съща стока се препродава няколко пъти на компании, регистрирани в различни държави от ЕС (вкл. случаи за които е предвидено да действа нулева ставка), като един от участниците акумулира данъчни задължения след което се прехвърля на социално слабо или безимотно лице. По този начин данъчния кредит е усвоен от останалите по веригата, а задълженията не се плащат, нито има с какво да бъдат обезпечени. Другите прилагани варианти (кръгови сделки, X-образни сделки, фиктивен износ), също включват използването на подставени лица, което подчертава широката употреба на този специфичен „инструментариум“.

Борбата с различните проявления на методите за извършване на престъпления с подставени лица е свързана с подобряване на регулативните изисквания, бърз обмен на информация и постоянно наблюдение на компаниите с определен рисков профил. Използването на кухи фирми и офшорни сметки е елемент и на други престъпни дейности, които освен че нарушава законите могат да има сериозно негативно влияние върху икономическия живот (напр. като създават нерегламентирани предимства и изкривяват действието на пазарните сили) и развитието на страната, като цяло. Поради тази причина на проблема е логично да се гледа в по-широк контекст, а именно от позицията на цялостното устойчиво развитие на икономиката. Интересен акцент на връзката между устойчиво развитие и сигурност, интересуваният се читател може да намери във (Велчев А. , 2025).

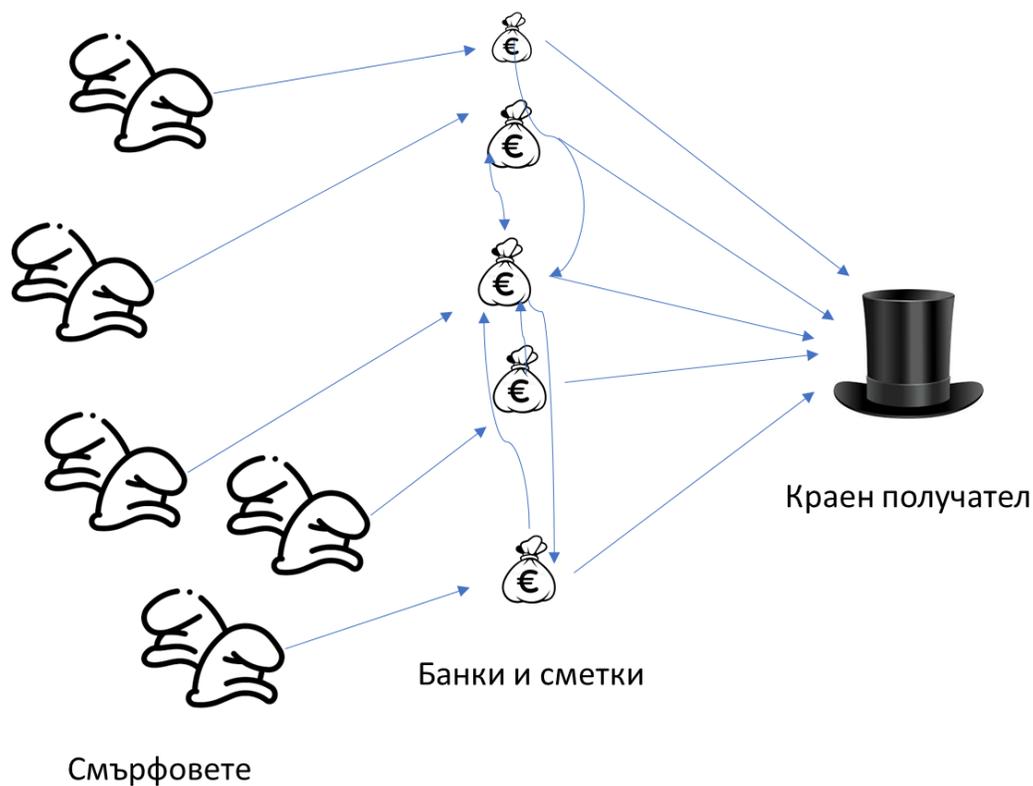
По-сложни методи за пране на пари

Колкото по-сложни технически стават методите за пране на пари, толкова по-голямо е разнообразието на конкретните им реализации. В рамките на това ограничено проучване не е възможно да създадем каталог, който да обхване всички варианти. Затова ще разгледаме две от широко използваните възможности – т.нар. „смърфинг“ и заемни схеми.

Смърфингът представлява разделяне на сумите от престъпна дейност на множество малки части (в зависимост от правните ограничения наложени върху трансферите), всяка от които се обработва от различен индивид, или в различна сметка. Целта на подобни действия е да бъде елиминирана опасността от попадане на транзакциите под специално наблюдение, в резултат на това че те са значителни по обем, или имат общи начални и крайни точки. Например, да си представим че престъпна група трябва да легализира 1 000 000 евро, като осигури превеждането на парите по банков път в друга страна от ЕС. Ако средствата бъдат преведени наведнъж, това ще ги направи лесно проследими, като освен това размера на транзакцията със сигурност ще породи необходимост от проверка и удостоверяване на произхода им. Вместо това, сумата се разделя на множество части, като всяка една е в размер под 10 000 евро (за да не попадне в обхвата на цитираните вече европейски директиви), а превеждането на парите се осъществява от множество индивидуални участници – смърфове.

Фигура 17 показва в опростен вид принципа на работа на този метод. На практика, освен разделянето на средствата, смърфовете са отговорни и за етапа на разслояване при който парите преминават от една сметка в друга, преди да бъдат интегрирани отново до крайния си получател. Доколкото тези движения са координирани, но се извършват независимо от отделните участници, става много трудно да бъде проследена общата схема – особено, ако предварително не е известна самоличността на всеки един от смърфовете.

Противодействието на този тип пране на пари е трудно, особено ако е организацията на отделните участници е на ниво и е внимателно планирана. При това, за да се постигне по-висока степен на сигурност за крайните получатели е напълно възможно отделните смърфове да не се познават, нито дори да подозират че участват в съвместна операция.

Фигура 17. Примерна схема на смърфинг

Противодействието на подобен тип методи за пране на пари обикновено е свързано с подобрения в следните три области:

- процедури и правила, които стриктно да следят за рисковия профил на извършващите транзакции, както и спазване на лимитите определени в нормативната база.

Основната идея зад тези мерки е, че колкото по-малки като обем са отделните транзакции, толкова повече изпълнители трябва да има – което оскъпява процеса и прави координирането му по-трудно.

- автоматично класифициране и селектиране на подозрителните операции, с цел последващ анализ и евентуално разкриване/парализиране на част от мрежата.

Автоматичния анализ на транзакциите позволява да се нивелира предимството, което имат инициаторите на смърф операцията с включването на голям брой участници.

- обмен на информация между различните институции, с цел да бъдат установени крайните стъпки на интегриране на средствата и/или предикатните престъпления.

Обменът на информация позволява да се повиши точността на рисковите профили на наблюдаваните участници, което от своя страна може да доведе до разкриване на крайните ползватели на средствата.

Успоредно с усилията на институциите за ограничаване на прането на пари, се развиват и „иновациите“ в начина по който криминалните организации реализират своите цели. Пример за такъв тип усъвършенстване представляват т.нар. схеми на смърфинг тип „кукувиче поведение“ (cuckoo smurfing). Фигура 18 представя една такава примерна транзакция.

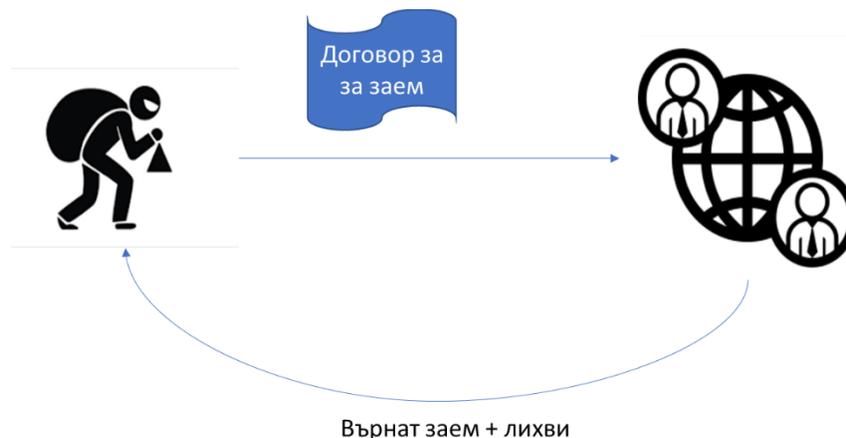
Фигура 18. Смърфинг между две страни с неволното участие на двама финансови посредници

Характерното за последната схема е, че благодарение на клиринговият механизъм, който действа между посредниците не е необходимо да има изричен международен превод

на пари между участниците занимаващи се с нелегална дейност. По този начин се постигат три „странични“ ефекта от изпирането на средствата:

- наблюдаващите международните преводи няма да видят нищо друго освен напълно легитимния клиринг между двамата финансови посредници.
- по-голямата част от включените в схемата за пране на пари не подозират каква точно е тяхната роля.
- достатъчно е само единият от финансовите посредници да осъществи (волно или неволно) пропуск в наблюдението на транзакциите си, за да бъде легализиран целият последващ път на парите.

Методът „връщане на заем“ е друга често използвана възможност за прикриване на истинските собственици и легализиране на средства получени от престъпна дейност. В този случай, източника на нелегално получени финанси създава изкуствен договор за заем, по силата на който предоставя средствата на легитимна фирма, или на офшорно предприятие. И при двата варианта е възможно извършващият деянието реално да е сключил договор със себе си (макар че формално страните са различни), но важното в случая е, че създаденият документ е предпоставка получените в резултат на „връщането“ на заема средства да бъдат представени, като легални приходи с ясен произход.

Фигура 19. Примерна схема за изпиране на пари с варианта "връщане на заем"

Освен посочената на Фигура 19 директна схема за изпиране на пари чрез заем, съществува още една разпространена реализация – т.нар. „back-to-back“ вариант, при който средства с произход от незаконна дейност се използват в ролята на гаранция, за да бъде

осигурен заем с напълно легитимен произход. В този случай съществува допълнителна стъпка, която затруднява проследяването на произхода и собствениците на парите, защото реално заемът се отпуска по напълно законен начин, от институции необвързани с прането на пари.

Тясноспециализирани методи за пране на пари

Тясноспециализираните методи за пране на пари се отличават с голямо разнообразие на използваните в процеса активи и стъпки. Таблица 14 представя някои от основните икономически дейности към които легализиращите приходи от престъпна дейност имат предпочитания. Тъй като немалка част от използваните техники предполагат преминаването на средствата от една страна в друга, това извежда на преден план трансграничното взаимодействие между отговорните институции. Едновременно с това се подчертава и ефекта от операциите със средства с престъпен произход, върху регионалната сигурност (Панталеев, 2022).

Форма за пране на пари	Предпочитани активи	Бележки
Buy-back метод	Активи с много висока стойност – диаманти, ценни метали, бижута и др.	Възможността за индивидуална оценка на активите и високата им стойност за привлекателни за изпиране на големи суми.
Манипулиране на ценни книжа	Високоликвидни ценни книжа, позволяващи големи обеми на търговия или специфични емитенти, които позволяват използването на „rump and dump” схеми.	Големите обеми на търговия позволяват да се „маскират“ и прикрият големи суми, като при това търговията се извършва отдалечено и електронно. В отделни случаи може да се ползват и данъчни преференции.

Манипулиране на фактури	Много често насочени към сделки свързани с международна търговия, като чрез манипулиране на цени, препродажба и др. (т.нар. under-invoicing) може да се легализират средствата представяйки ги за законна печалба.	Възможността за сключване на търговски сделки между свързани фирми (явно или тайно споделящи едни и същи собственици) позволява да се изграждат сложни схеми за прехвърляне и легализиране на средства между отделни страни.
Манипулиране на стойността на предмети на изкуството	Освен сделки с традиционни предмети на изкуството, като картини, скулптори	Комбинацията от изключително висока стойност и възможност за различни оценки правят този метод предпочитана възможност за легализиране на големи суми пари.
Пране на пари с помощта на хазартни игри или казина.	Позволява да се използват налични пари, като освен това може да се комбинира с други методи.	Проследяването на транзакциите и сделките е относително трудно, като в комбинация със смърфинг може да се използва за по-големи суми.

Таблица 14. Резюме на специфични тясноспециализирани методи за пране на пари

Buy-back метод

При този метод заинтересуваните индивид или група, купуват ценен актив (който може да бъде диаманти, злато, бижута или друго с компактни размер и висока стойност) в страна, където проверките и ограниченията върху кешовите плащания са относително по-слаби. След придобиването, въпросните ценности се продават обратно, като в зависимост

от конкретните възможности това може да бъде същата фирма от която е купена ценността. Получените в резултат на продажбата средства вече могат да бъдат представени, като такива с доказан и легален произход.

Може да се намери известна прилика между този начин на действие и вече коментираните форми на заемане, обезпечени със залог, който е с незаконен произход. Разликата обаче е, че в случая става дума за еднократна последователност от огледални сделки (покупка + последваща продажба), без да се налага поемането на дългосрочни ангажменти, както и последваща грижа за обезпечението.

Манипулиране на цените на търгуеми ценни книжа

Финансовите пазари, освен голям набор от възможности дават на шанс на желаещите да прикрият произхода на средствата различни комбинации, с които да представят финансовите ресурси като резултат от легални сделки и доходи. Таблица 15 съдържа кратък, неизчерпателен преглед от най-често използваните техники с които това се осъществява.

Техника	Описание
Влияние върху цените на ЦК	Включва споразумение за създаване на изкуствена волатилност (т.нар. wash trading), свръхпредлагане или свръхтърсене с цел да бъдат манипулирани цените на определени ценни книжа. Най-често това се реализира посредством тайни споразумения между страните и свързани продажби. Разбира се това е възможно в някои случаи, при ниско ликвидни пазари/ценни книжа и достатъчно финансов ресурс.
Напомпване на цените	Т.нар. “pump and dump” стратегия е свързана с изкуствено повишаване на цените на дадена ценна книга, което не е икономически обосновано.

	Разновидност на този метод за пране на пари е случаят при който се подава фалшива информация с цел да се манипулира пазара и да се повиши цената на определена ценна книга.
Огледални поръчки, Циклична търговия	В този случай се реализират последователност от сделки (напр. при огледалният случай се извършва сделка и кратко време след това се извършва точно обратната транзакция) с цел да се създаде изкуствено търсене и предлагане на дадена ценна книга и да се реализират определен брой „обороти“ на средствата с цел прикриване на техния произход.

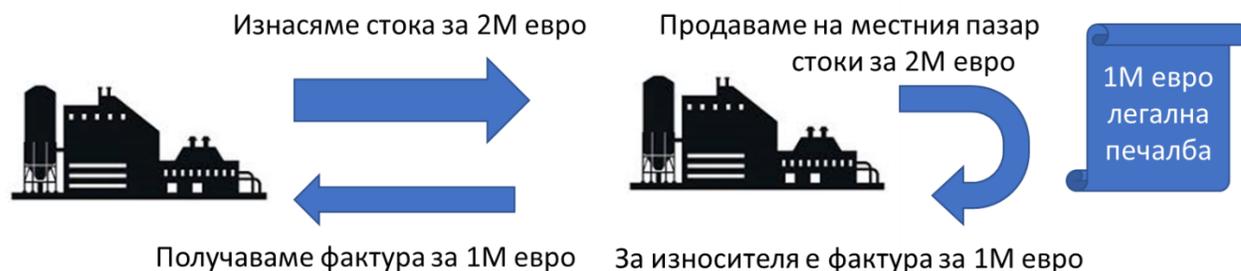
Таблица 15. Използвани техники при пране на пари с помощта на търговия с ценни книжа

Манипулиране на доставни стойности и фактури

В контекста на този подход за легализиране на средства от незаконна дейност, може да разграничим два варианта:

- т.нар. *under-invoicing* при който стойността на разменените стоки или услуги изкуствено се занижава.

Подобно изкуствено занижаване на стойността на разменените стоки не е никак икономически изгодно за износителя. Но тъй като в случая най-често става дума за икономически субекти, които са контролирани от едно и също лице/група, целта е не да се реализира икономически ефективна дейност, а възможност в страната на вносителя да се отчете легална печалба от дейност, която впоследствие не може да се свърже с първоначалният престъпен източник на средства.

Фигура 20. Примерна последователност от стъпки за under-invoicing

- т.нар. over-invoicing при който стойността на разменените стоки или услуги изкуствено се завишава.

При изкуственото завишаване на цените, посоката на генериране на „печалба“ може да бъде противоположната, на тази показана на Фигура 20. В тази ситуация, за вносителя е икономически необосновано да закупи толкова скъпи стоки, но тъй като целта отново не е да се развива ефективна дейност, а да се осигури печалба на износителя, контролираният от същата група/лице вносител може да осъществи сделката. Тогава печалбата ще бъде генерирана в страната износител, а след заплащане на дължимите данъци ще се превърне в легален източник на доходи за престъпната организация или индивид.

Манипулиране на стойността на предмети на изкуството

Прането на пари с помощта на предмети на изкуството може да заеме различни форми. Основната причина то да е популярно е свързана с това, че този тип търгуеми активи имат стойност, която е в голяма степен субективна оценка. За някой оценката на „Черният квадрат“ на Казимир Матевич може да е пренебрежимо малка, докато друг да е склонен да плати 85.5 милиона щатски долара за нея⁴. Таблица 15 съдържа някои от основните характеристики от търговията с предмети на изкуството, на които разчитат индивидите и организациите занимаващи се с пране на пари. Освен за прикриване на произхода на

⁴ Картината е продадена за тази сума на търг на Кристис, през 2018 г.

незаконни средства, част от описаните в таблицата характеристики се използват активно и при незаконната търговия с исторически ценности.

Характеристика	Форми на употреба
Нарастване на цените	Субективната оценка дава възможност веднъж закупени произведения на изкуството да бъдат „оскъпявани“ значително, като по този начин последващите продажби се превръщат в легален източник на средства за притежателите им. Увеличението на цената може да се случи или в резултат на пряко „договаряне“, или в следствие на участие на търг с подставени лица (което на практика превръща процеса в напълно прозрачен и случващ се пред множество свидетели).
Анонимност на сделките	Много често при организирани търгове е допустимо участието с представители, посредници или посредством отдалечен достъп. Това прави много трудно за самите организатори, както и за легалните продавачи да установят какви са особеностите на отсрещната страна (както и какъв е произхода на използваните за участие в наддаването средства).
Съхранение в сигурни локации	Съхранението на предмети на изкуството в свободни зони и пристанища (т.нар. Free Trade Zones или FTZ) е удобно за осъществяване на този тип търговия без да се налага сложно и скъпо транспортиране, което освен всичко друго би изисквало и подробна документация, осигуровка при пътуването и митнически декларации. Машабите на това съхранения са наистина впечатляващи, ако по косвени оценки в най-голямото такова хранилище в Европа - Ports Francs et Entrepôts de Genève SA в Швейцария, се съхраняват над 1.2 милиона произведения на изкуството ⁵ .

Фигура 21. Примерни варианти на пране на пари с помощта на предмети на изкуството

⁵ С площ от над 150 декара, това хранилище често се нарича и „най-голямата галерия, която никога не може да види“.

Пране на пари с помощта на хазартни игри и казина

По оценка на Mordor Intelligence казината в световен мащаб се очаква да реализират обороти от 359.32 милиарда щатски долара (Mordor Intelligence, 2026), а годишните доклади на EGBA (European Gambling and Betting Association) посочват че в Европа този вид дейност отчита приходи за 2024 г. от над 124 милиарда евро, при това с устойчив ръст от над 5% спрямо предходната година. Дейности от подобен мащаб не могат да останат извън ползрението и на групите занимаващи се с легализация на приходи от незаконна дейност, което налага да се обърне специално внимание на прането на пари свързано с хазартния бизнес.

Обикновено методите разчитащи на хазартната индустрия се фокусират върху две важни характеристики – относителната анонимност и наличието на шанс, който може да обясни защо в определен момент, даден икономически субект е получил в разположение значителни финансови ресурси. Механизмите по които се осъществява практическия трансфер на финансови средства към крайният, вече легален притежател са различни. Но те разчитат по един или друг начин точно на тези две особености. Таблица ... представя набор от често използвани сценарии, които могат да аргументират появата на легални средства получени в резултат на хазартни залагания.

Метод за легализация	Описание
Cash-In, Cash-Out	При този метод налични парични средства с нелегален произход се използват за закупуване на чипове в казино и след кратка игра, останалата сума (която не е задължително да е нараснала с печалба) се конвертира обратно в налични пари, но вече с установен произход. Например: Участник в схемата превежда сума от 100 000 евро в сметка, от които закупува чипове за 10 000 евро и играе с тях губейки 2500 евро. След прекратяване на играта той изтегля всички останали средства.
Метод Vancouver	В този случай за легализирането на средствата се използва комбинация от предходния метод, заедно с някой от

	<p>механизмите за „паричен трансфер“ залегнал в неформалните системи за трансфер на пари (като например Хавала⁶).</p> <p>Например: Участник в схемата иска да трансферира пари в друга страна, но без да ги декларира или да използва официалната банковата система. Затова той прави следното:</p> <ul style="list-style-type: none"> - предава ценностите на участник в неформалната мрежа в собствената си страна; - пътува до другата държава, където иска да получи средствата; - получава еквивалента на „депозирани“ ценности, като парите може да бъдат или да не бъдат от криминални дейности; - получените пари се използват за закупуване на чипове в казино (също както при предходния метод); - след малък на брой залози, участието в хазартните игри се прекратява и останалите чипове се конвертират отново в пари с доказуем произход. <p>В рамките на описаната схема се преодоляват едновременно нуждата от доказване на произход за международен трансфер или физическо преместване на ценностите, както и за доказване на произход на средствата в другата държава.</p>
Преднамерена загуба	<p>В този вариант на прането на пари, процесът се реализира посредством преднамерената загуба на пари в полза на друг участник в схемата – който след това получава средства с вече установен легален произход. Освен прикриване на произхода на средствата този подход разчита и на това, че правилата за контрол са по-трудно приложими, когато става въпрос за печалби и загуби реализирани между двама играчи (а не между играч и казиното).</p>

⁶ Хавала/Хауала е неформална система за трансфер на ценности, която не е лицензирана и в този смисъл не действа по законоустановените правила. Въпреки това тя съществува в ЕС, включително и в България, като нейното разпространение се способства и от миграционните процеси, засилили се след 2011 г.

Откупуване на печалби	<p>Откупуването на печалбите на други участници в хазартни игри и лотарии може обикновено се осъществява по два различни начина:</p> <ul style="list-style-type: none"> - при спечелване на награда на печелившия може да се предложат средства, от наличните финанси с нелегален произход в замяна на печелившия билет или чек. <p>От позицията на спечелилият играч, такава сделка може да е привлекателна, защото перящите средства може да му предложат премия (която за тях дори е по-малка от алтернативните разходи за изпиране на сумите).</p> <ul style="list-style-type: none"> - изплащане на дълговете на губещи играчи, с цел получаване след време на „заетите“ средства + лихва, вече с легитимиран произход.
Комбинация от методи	<p>За да постигнат по-висока ефективност ангажираните с пране на пари могат да комбинират различни методи от изброените с някой от описаните в предходните части подходи. По този начин се осигурява по-трудно проследяване на средствата и по-трудно доказване на цялата схема и участващите в нея групи.</p>

Таблица 16. Примери за пране на пари с помощта на хазартни и лотарийни игри

Освен изброените методи съществуват други разнообразни варианти за прикриване на произхода на пари от нелегални дейности. Към тях могат да се отнесат например различните форми на манипулиране на спортни събития и свързаните с тях залагания. С навлизането на електронните разплащания все по-голяма популярност имат онлайн залозите, които освен изброените вече „предимства“ дават възможност за бърз трансфер на финансовите ресурси и минимален риск от физическо задържане на участващите в престъпните схеми.

Противодействието на прането на пари с помощта на хазартни игри и техните производни, следва същите принципи, които бяха описани в предходните части:

- изграждане на цялостна стратегия на операторите на хазартни игри и казина, която да съответства на правните норми и да намалява риска от пране на пари.
- въвеждане на аналогични принципи за събиране на информация и изграждане на профил на клиентите, с цел да бъдат установени особено рисковите случаи.

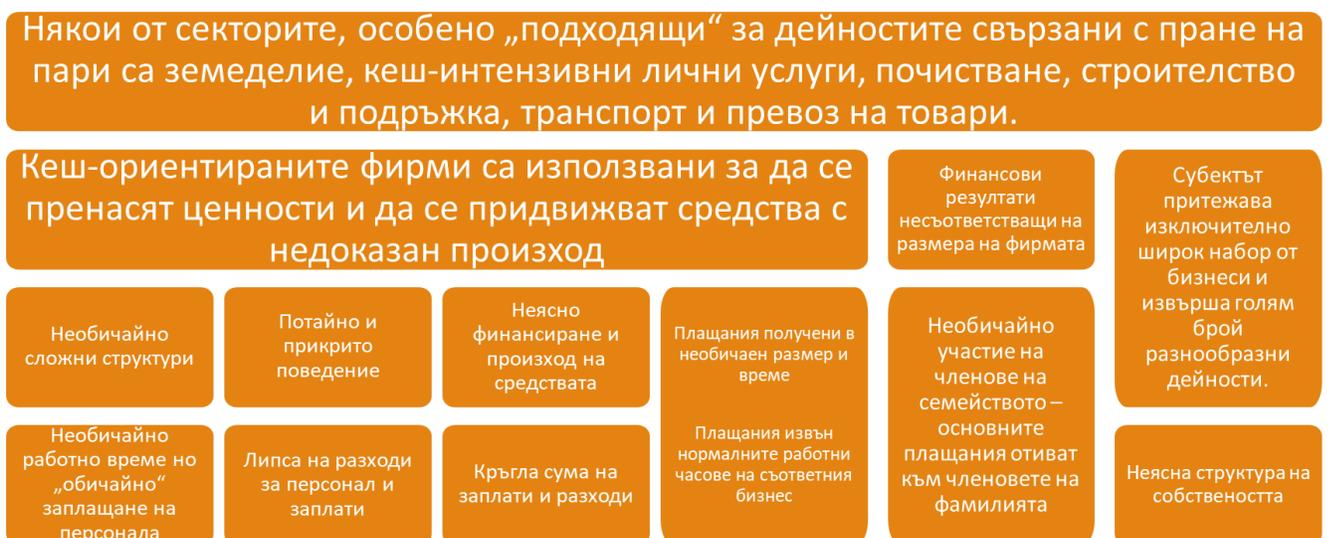
Допълнителни въпроси за размисъл

1. Може ли да посочите сектори от икономиката на България, които са с достатъчно голям обем на дейностите и едновременно с това да предпочитат разплащане в кеш, като по този начин се превърнат в обекти на специален интерес за пране на пари?
2. Какви мерки за противодействие на прането на пари в посочените от Вас сектори бихте предложили? Възможно ли е да бъде ефективно противодействието на прането на пари, ако то се реализира само по линия на разследване на криминалните прояви, или е необходим общ икономически-базиран подход?

Вместо заключение

Противодействието на прането на пари е непрекъснато развиващ се процес и едновременно с това специфична форма на „състезание“ между престъпните организации и правоприлагащите органи. Дори да положим неимоверни усилия да опишем всички известни до момента схеми и различни варианти на тяхната реализация, можем смело да твърдим, че още докато дописваме последната от тях съдържанието вече ще е остаряло – защото прикриващите престъпния произход на средствата, вече ще са изобрели следващ вариант. За да се справим с непрекъснато променящият се пейзаж на бойното поле е необходимо да имаме стабилни икономически и правни познания, като едновременно с това разбираме добре общите индикатори, които могат да ни посочат че става дума за пране на пари. За щастие голяма част от тези характеристики остават в сила, независимо от това какъв точно практически метод на работа са избрали ангажираните с пране на пари групи и индивиди.

Фигура 22 съдържа няколко общи показателя, които могат да ни насочат дали в конкретна ситуация става дума за пране на пари. В зависимост от конкретната ситуация, индикации в дадена посока може да получим от повече от един критерия – например финансови резултати несъответстващи на размера на фирмата и неясна структура на собствеността.

Фигура 22. Общи показатели, които могат да ни подскажат че сме свидетели на пране на пари

Използването на изброените на Фигура 22 показатели може да спести време, като едновременно с това ни насочи към създаването на автоматизирани системи за класификация и пресяване на постъпващата информация. Необходимо е, обаче да отправим едно предупреждение:

Всеки един от изброените критерии може да бъде източник на т.нар. фалшиво-положителни (false positive) сигнали.

Например прикритото и потайно поведение може да бъде, както признак за желание истинската дейност да остане незабелязана, така и стремеж от стартираща компания да не привлича внимание докато разработва и тества нов продукт или услуга. Плащанията получени извън обичайното работно време, могат да означават, че фирмата реално не извършва дейност (представете си как бихте обяснили нарасналите обороти, с желанието на хората да пазаруват в кварталната бакалия в 03:45 през нощта), но могат да са просто следствие от това, че тя оперира на отдалечен пазар, в друга часова зона.

За да се намали риска от разпиляване на нашите усилия в преследване на фалшиво-положителни сигнали е необходимо да се комбинират няколко от изброените показатели. Това не елиминира напълно възможността от грешки, но намалява вероятността да бъдем подведени и да изгубим време и ресурси в подробен анализ на напълно легитимни операции и организации. Можем да отбележим две направления, развитието на които подпомага усилията в борбата с прането на пари:

- развитието на автоматизираните системи за класификация и анализ на различната (често неструктурирана) информация, която съпътства прането на пари.

Статистическия анализ на наблюдаваните процеси, алгоритмите използващи машинно самообучение, както и особено популярните днес големи езикови модели (за изследване и систематизиране на неструктурираните масиви от текст) могат да ускорят нашите анализи и да елиминират проблема с многократно нарастващият обем на транзакции и стъпки по прикриване произхода на средствата придобити от престъпна дейност.

- усъвършенстването на комбинацията от познания в областта на икономиката, финансите и сигурността, която допълва и може да даде правилата употреба на автоматизираните инструменти.

Аналитичните инструменти могат да бъдат изключително полезни, но не бива да забравяме, че те са все пак точно това – инструменти. Също както и най-фините четки за рисуване не могат без ръката и мисълта на художника да произведат шедьовър, така и най-добрите и модерни алгоритми и софтуерни продукти няма да доведат до реални резултати, без мисъл, която да ги направлява.

Именно на изграждането и усъвършенстването на тази професионална мисъл, която разбира значението на икономическото и финансово познание, в процеса на ефективно противодействие на прането на пари бяха посветени и нашите усилия при написването на този текст. Надяваме се, че за любознателния читател това ще бъде една малка стъпка в правилната посока за разбиране на сложните парични отношения, които направляват и оформят нашият стопански и социален живот. Финансовите средства, които са резултат от престъпна дейност могат да изкривят неговото нормално развитие и да осигурят ресурси за извършването на още по-голям брой опасни за нормалното ни съществуване действия. За да не се случи това е необходимо специалистите в областта на сигурността да имат стабилни и непрекъснато надграждани икономически познания.

Библиография

Allen, T., Grant, R. G., Parker, P., Celtel, K., Kramer, A., & Weeks, M. (2022). *Timelines of World History*. New York: DK.

AML Intelligence. (9 September 2024 r.). *NEWS: Fraud accounts for over 40% of English crime – but just 1% of police are investigating*. Извлечено от Financial Crime, UK:
<https://www.amlintelligence.com/2024/09/news-fraud-accounts-for-41-of-english-crime-but-just-1-of-police-are-investigating/>

Baker, R. L., & Hoffman, M. (. (2023). *Deep Dive: Exploring the Real-world Value of Open Source Intelligence*. Wiley.

Bazzel, M. (2016). *Open Source Intelligence Techniques: Resources for Searching and Analyzing Online Informatio*. Amazon Digital Services.

Benmelech, E., & Bergman, N. K. (2018). Credit Market Freezes. *NBER Macroeconomics Annual*, 37, 494-526.

Brealey, R., & Myers, S. (2003). *Principles of Corporate Finance (7th ed)*. New York: The McGraw–Hill.

Corporate Finance Institute. (2025). *Financial Ratios eBook*. CFI.

Cui, M. (2020). Introduction to the k-means clustering algorithm based on the elbow method. *Accounting, Auditing and Finance*, 5-8.

Department of Work and Pensions. (2024). *Annual Report and Accounts 2023-2024*. London: DWP: Finance Director General’s Office.

Dumas, A. (1871). *Les Mohicans de Paris*. Paris: Michel Lévy frères.

European Commission. (2025). *Corporate sustainability reporting*. European Commission.
Извлечено от https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en

- European Securities And Market Authority. (2025). *Electronic Reporting*. ESMA. Извлечено от <https://www.esma.europa.eu/issuer-disclosure/electronic-reporting>
- EUROPOL. (31 01 2026 г.). *Economic crime*. Извлечено от Europol: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/economic-crime>
- FATF. (2018). *Professional Money Laundering*. Paris: FATF . Извлечено от <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Professional-Money-Laundering.pdf>
- Fleming, I. (1953). *Casino Royale*. Jonathan Cape Ltd.
- Gagnon, M.-H., & Gimet, C. (2013). The impacts of standard monetary and budgetary policies on liquidity and financial markets: International evidence from the credit freeze crisis. *Journal of Banking & Finance*, 37(11), 4599-4614.
- Hartigan, J. A., & Wong, M. A. (1979). Algorithm AS 136: A k-means clustering algorithm. *Journal of the royal statistical society. series c (applied statistics)*, 28(1), 100-108.
- HomeTrust Bank. (2015). *NACHA file format specification: A guide for ACH companies*. HomeTrust Bank. Извлечено от <https://htb.com/wp-content/uploads/2023/02/HomeTrust-Bank-ACH-Format-230207.pdf>
- Interpol. (03 02 2026 г.). *Money Laundering*. Извлечено от Money Laundering: <https://www.interpol.int/Crimes/Financial-crime/Money-laundering>
- Kabaivanov, S., & Markovska, V. (2020). Hybrid deep-learning analysis for cyber anomaly detection. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 878. doi:10.1088/1757-899X/878/1/012029
- KPI.ORG. (31 12 2025 г.). *Key Performance Indicators*. Извлечено от What is key performance indicator?: <https://www.kpi.org/kpi-basics/>
- Leigh, D., Frayman, H., & Ball, J. (21 November 2012 г.). *How the nominee trick works*. Извлечено от International consortium of investigative journalist: <https://www.icij.org/investigations/offshore/how-nominee-trick-done/>

- Markovska, V., & Kabaivanov, S. (2020). Process mining in support of technological readiness level assessment. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 878. doi:10.1088/1757-899X/878/1/012080
- McChesney, C., Covey, S., & Huling, J. (2012). *The 4 disciplines of execution: Achieving your wildly important goals*. Simon and Schuster.
- Mordor Intelligence. (2026). *Casino Gambling Market Size & Share Analysis - Growth Trends and Forecast (2026 - 2031)* Source: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/casino-gambling-market>. Mordor Intelligence.
- Müller, A. A., & Kotte, S. (2020). Of SMART, GROW and goals gone wild-A systematic literature review on the relevance of goal activities in workplace coaching. *International Coaching Psychology Review*, 15(2).
- Niven, P. R., & Lamorte, B. (2016). *Objectives and key results: Driving focus, alignment, and engagement with OKRs*. John Wiley & Sons.
- Orrell, D., & Chlupatý, R. (2016). *The Evolution of Money*. Ney York: Columbia university press.
- Pitta, J. (01 Nov 1999 r.). Requiem for a Bright Idea. *Forbes*, стр. 1-3. Извлечено от <https://www.forbes.com/forbes/1999/1101/6411390a.html>
- Rane, N., Choudhary, S., & Rane, J. (2024). Artificial intelligence and machine learning in business intelligence, finance, and e-commerce: a review. *Finance, and E-commerce: a Review*, 1-24.
- Ross, S. A., Westerfield, R. W., & Jaffe, J. (2012). *Corporate Finance (10th ed)*. McGraw-Hill Education.
- Ross, S., Westerfield, R., & Jordan, B. (2015 (9th ed)). *Essentials of Corporate Finance*. New York: McGraw-Hill Education.
- Saari, M. (2022). *Combining SWOT and PESTLE to a new strategic tool: A new approach on researching and internationalization strategy*. Theseus.

- Secretariat Advisors. (2025). *Global Financial and Economic Crime Outlook 2025*. London: Secretariat Advisors Intl.
- Shahin, A., & Mahbod, M. A. (2007). Prioritization of key performance indicators: An integration of analytical hierarchy process and goal setting. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 56(3), 226-240.
- Unger, B., & van der Linde, D. e. (2013). *Research Handbook on Money Laundering*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing Inc.
- Way, N. (2024). The "Big hairy audacious": Fund that got Philip Lowe back into the boardroom. *Journal Director*, 4(40), 56-60.
- Wilson, H., Samuel, O., & Plesc, D. (2024). *Open Source Investigations in the Age of Google*. World Scientific Connect. doi:<https://doi.org/10.1142/q0414>
- Велчев, А. (2025). Role of Economic Sustainability in Strengthening National Security: Case of Post-Soviet Countries. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 12(2), 1-11.
- Велчев, А. В. (2025). *Медийни бойни полета: хибридни заплахи и комуникационни стратегии в съвременната война*. София: Пъблик тръст.
- Гуляшки, А. (1969). *Приключенията на Авакум Захов. Том 1-2*. София: Български писател.
- Закон за ограничаване на плащанията в брой (2011).
- Кабаиванов, С. (2020). *Интелигентни системи и самообучаващи се алгоритми за анализ на финансови инструменти*. София: Евдемония продъкшън.
- Любецка, Й. (2010). Относителните истини на счетоводството във времето на високите технологии. *НАУЧНИ трудове - Европейски колеж по икономика и управление*, 82–87.
- Любецка, Й. (2011). *Счетоводна интерпретация на стопанския процес*. Пловдив: Унив. изд. "Паисий Хилендарски".
- Любецка, Й. (2019). *Счетоводен анализ на дейностите с нестопанска цел*. Пловдив: Унив. издателство "П. Хилендарски".

Марковска, В. (2018). *(Не)възможните проекти: Съвременни методи за управление на предприятието*. Пловдив/София: Евдемония Продъкшън.

Панталеев, Х. (2022). *Европейският съюз, САЩ и Балканите: перспективи на сигурността*. София: Авангард Прима.

Сун Дзъ, К. М. (2005). *Изкуството на войната. Древни китайски трактати*. София: Труд.

Списък на използваните фигури и графики

Фигура 1. Равновесно състояние - производствени възможности и предпочитания	10
Фигура 2. Равновесни състояния при двама икономически субекта	11
Фигура 3. Равновесие при наличие на пазар и възможност за вземане на заем	13
Фигура 4. Структура на NACHA формат (HomeTrust Bank, 2015)	22
Фигура 5. Общ вид на S.M.A.R.T. метода. Изт: Wikimedia Commons	32
Фигура 6. Пирамида на финансовите съотношения. Изт: (Corporate Finance Institute, 2025)	40
Фигура 7. Примерна клъстеризация на компаниите, в две категории - на база показаните шест индикатора.....	44
Фигура 8. Примерна клъстеризация на компаниите, в три категории - на база показаните шест индикатора.....	45
Фигура 9. Приложение на Elbow метода към примерната клъстеризация.....	46
Фигура 10. Оценка на дейностите свързани с пране на пари. Изт: Nasdaq's 2024 Global Financial Crime Report	52
Фигура 11. Основи на противодействието на финансови престъпления.....	54
Фигура 12. Стъпки в процеса на пране на пари	57
Фигура 13. Относителни исторически етапи в развитие на парите	60
Фигура 14. Изглед на запазен китайски първообраз на хартиените пари	61
Фигура 15. "Цветето на парите". Изт: Bank Of International Settlement (2017).....	66
Фигура 16. Примерна схема за пране на пари с помощта на подставено лице. Изт: (Leigh, Frayman, & Ball, 2012).....	73
Фигура 17. Примерна схема на смърфинг	76
Фигура 18. Смърфинг между две страни с неволното участие на двама финансови посредници.....	77
Фигура 19. Примерна схема за изпиране на пари с варианта "връщане на заем"	78
Фигура 20. Примерна последователност от стъпки за under-invoicing.....	83
Фигура 21. Примерни варианти на пране на пари с помощта на предмени на изкуството ..	84

Фигура 22. Общи показатели, които могат да ни подсказат че сме свидетелите на пране на пари.....90

Списък на използваните таблици

Таблица 1. Често използвани формати за съхранение на финансова и счетоводна информация.....	23
Таблица 2. Примерни решения за автоматизирано разчитане на финансови данни	24
Таблица 3. Основни регистри предоставящи информация за икономически субекти в България.....	26
Таблица 4. Системи за целеполагане и оценка на поставените цели.....	31
Таблица 5. Критерии свързани със S.M.A.R.T. целите.....	33
Таблица 6. Категории ключови показатели за ефективност	38
Таблица 7. Важни финансови индикатори.....	40
Таблица 8. Ключови показатели свързани с информационна инфраструктура и киберсигурност.....	41
Таблица 9. Примерни финансови показатели, използвани за K-Means клъстеризация.....	43
Таблица 10. Групиране на примерните компании по група/клъстер	43
Таблица 11. Групиране на примерните компании по група/клъстер	45
Таблица 12. Изходен код на примерната клъстеризация с R.....	47
Таблица 13. Сравнение между прането на пари и финансирането на нелегални дейности ..	69
Таблица 14. Резюме на специфични тясноспециализирани методи за пране на пари	80
Таблица 15. Използвани техники при пране на пари с помощта на търговия с ценни книжа	82
Таблица 16. Примери за пране на пари с помощта на хазартни и лотарийни игри.....	87